

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І.
МЕЧНИКОВА

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

кафедра диференціальної і спеціальної психології

(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

«Уявлення про гендерну рівність у представників різного віку»

«Perceptions of gender equality among representatives
of different ages»

Виконала: здобувачка денної форми навчання

спеціальності 053 Психологія

Освітня програма «Психологія»

Шаталова Олександра Костянтинівна

Керівниця: к. психол. н, доц. Коваль Г. Ш

Рецензентка: к.психол.н., доц. Чачко С. Л.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ ____ від _____ 202_ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК
протокол № __ від _____ 202_ р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS,
бали)

Голова ЕК

(підпис)

Одеса – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УЯВЛЕНЬ	7
ПРО ГЕНДЕРНУ РІВНІСТЬ.....	7
1.1. Основні підходи до вивчення гендеру у сучасній психології	7
1.2. Категоріальний аналіз гендерної рівності.....	16
Висновки до I розділу	23
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ	24
ПРО ГЕНДЕРНУ РІВНІСТЬ У ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНОГО ВІКУ	24
2.1. Організація та методи дослідження.....	24
2.2. Уявлення про гендерну рівність у представників різного віку.....	27
2.3. Особливості вікового аспекту уявлень про гендерну рівність.....	48
Висновки до II розділу	57
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. З останньої чверті XX ст. наукове товариство активно зацікавилася дослідженням питань гендеру, гендерної рівності та їх впливу на розвиток особистості й суспільства. Така зацікавленість обумовлена процесами глобалізації, активізацією феміністичного руху та змінами в соціальних структурах, які вимагали переосмислення традиційних уявлень про гендерні ролі. Особливу увагу привернули питання формування гендерної ідентичності, гендерної соціалізації та впливу гендерних стереотипів на поведінку та міжособистісні стосунки.

Наразі питання гендерної рівності є одним з ключових для сучасного суспільства, оскільки воно безпосередньо пов'язане з забезпеченням прав людини, соціальною справедливістю та розвитком демократичних цінностей. Незважаючи на прогрес у боротьбі з гендерною дискримінацією, уявлення про гендерну рівність у представників різної статі та віку можуть значною мірою відрізнятися.

Важливим напрямом стало вивчення взаємозв'язку гендерних уявлень із психологічними характеристиками особистості, такими як самооцінка, рівень самореалізації, соціальна адаптація. У цьому контексті дослідники звертають увагу на вікові аспекти формування гендерної свідомості, зокрема як уявлення про гендерну рівність змінюються упродовж життя. Аналіз гендерної ідентичності як соціально-психологічного феномену отримав розвиток у роботі Мирошнеченко А.В., де висвітлюються впливи соціальних очікувань та культурного середовища на формування гендерної самосвідомості. Ткалич М.Г. у своїй роботі описала зміст і структуру гендерної ідентичності, зокрема взаємозв'язок особистісних характеристик із гендерними уявленнями. Дослідження Мащак С.О. та Боруха В.В. акцентують увагу на зв'язку гендерних стереотипів із рівнем самооцінки та самореалізації особистості, що дозволяє побачити багатовимірність цієї проблеми.

Одними з найбільш фундаментальних психологічних досліджень на тлі питань гендеру можна вважати такі роботи: Бем С. “The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality”, де викладається концепція гендерних схем, висвітлюється питання гендерних ролей та їх вплив на сексуальність та суспільне життя, генеза гендерних стереотипів, розглядається поняття андрогінії та ін.; Гілліган К. “In a Different Voice”, у якій американська психологиня досліджувала гендерні відмінності у моральному розвитку, підкреслюючи різницю між “етикою справедливості” (чоловіки) та “етикою турботи”; Social Role Theory of Sex Differences Іглі Е. та Вуд В., де авторки висвітлили, що відмінності в поведінці між чоловіками та жінками виникають через соціальну організацію ролей, зокрема через професійну та сімейну діяльності; книга Хорні К. “The Neurotic Personality of Our Time”, у якій авторка розкриває вплив соціальних і культурних чинників на формування особистості, а також розвиває ідеї про невротичні конфлікти. Класичні наукові підходи до трактування структури особистості та гендеру в тому числі викладені у працях Фрейда З., Еріксона Е., Ясперса К., Джеймса У., Фромма Е., Бандури А. та ін.

Дослідженнями гендеру, гендерної рівності та ідентичності займалися такі вітчизняні науковці: Говорун Т.В., Кравець В.П., Ворона М. В., Дубиніна М. І., Коханова, О., Бурячок, Є., Заграй Л.Д., Шлянчак, С. О. та багато інших.

Незважаючи на значний обсяг теоретичних і методологічних досліджень у сфері гендерної проблематики, питання взаємозв'язку між віковими особливостями особистості та її ставленням до гендерної рівності залишаються недостатньо вивченими в сучасному науковому дискурсі.

Таким чином, актуальність дослідження гендерної рівності у представників різного віку полягає у розумінні впливу гендерних стереотипів на психологічний розвиток, формування самооцінки, емоційне благополуччя та соціальну поведінку, що створює підґрунтя для розробки ефективних

психологічних інтервенції для підтримки справедливого та рівноправного суспільства.

Мета: дослідити психологічні особливості формування уявлень про гендерну рівність у представників різного віку.

Задля реалізації поставленої мети було виконано наступні **завдання:**

1. Розглянути основні теоретичні підходи до визначення понять “гендер” та “гендерні рівність” у науці.
2. Вивчити уявлення про гендерну рівність у представників різного віку.
3. Проаналізувати особливості вікового аспекту уявлень про гендерну рівність.

Об’єкт дослідження: гендерна рівність.

Предмет дослідження: уявлення про гендерну рівність у представників різного віку.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури за темою дослідження, узагальнення, інтерпретація, психодіагностичні методики та методи математичної статистики

Організація і база проведення емпіричної роботи:

Емпіричне дослідження проводилося в мережі Інтернет за допомогою Google Forms. У дослідженні брало участь 60 випробуваних. Вікові групи: 20-25 та 50-55 років.

Апробація роботи.

1. Коваль Г.Ш., Шаталова О.К. Вивчення особливостей ментальних моделей гендерної егалітарності: вікова стратифікація. Стаття у фаховому виданні журналу категорії Б «Перспективи та інновації науки». # 5(51) 2025. Прийнято до друку 15.05.2025. Вихід журналу – 29.05.2025.

2. Шаталова О.К. "Age-related characteristics of perceptions of gender equality. Тези до 81 студентської науково-практичної конференції, підсекція ДИФЕРЕНЦІАЛЬНА і СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ, ФПСР, ОНУ імені І.І. Мечникова, 22-24 квітня 2025 р.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 62 сторінках, дослідження містить 6 рисунків та 12 таблиць. Список використаної літератури складається з 46 джерел.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УЯВЛЕНЬ ПРО ГЕНДЕРНУ РІВНІСТЬ

1.1. Основні підходи до вивчення гендеру у сучасній психології

Термін “гендер” можна вважати однією з центральних категорій сучасної психології, що охоплює як біологічні, так і соціокультурні аспекти людської ідентичності. Розвиток концепції гендеру пройшов довгий шлях від зосередження на біологічному детермінізмі до усвідомлення важливості соціального конструювання гендерних ролей. Сьогодні вивчення гендеру характеризується розмаїттям підходів і розширенням розуміння за рахунок інтеграції знань із різних наукових дисциплін.

У праці “Gender: Antiquity and its Legacy” американська дослідниця Б. Холмс вказує, що сучасне розуміння поняття гендеру – це відносно нове явище в історії людства, тобто стародавній світ не мав основи розуміння гендеру так, як це розуміють в гуманітарних і соціальних науках протягом останніх кількох десятиліть. Також вона зазначає, що термін гендер більшість часу асоціювався виключно з граматиною, та тільки наприкінці 1950-х – 196-х він почав набувати риси соціо-культурного конструкту [38].

Концепція розмежування соціальної та біологічної статі вперше була викладена М. Мід у її книзі “Стать і темперамент у трьох примітивних суспільствах”. У ході антропологічного дослідження було встановлено, що уявлення про “типово жіноче” та “типово чоловіче” є відносними та залежать від соціокультурних цінностей, прийнятих у суспільстві. Зроблено висновок, що біологічні характеристики статей не можуть пояснити значне різноманіття соціальних відмінностей між чоловіками та жінками в різних культурах [37].

Д. Хейг у дослідженні “The Inexorable Rise of Gender and the Decline of Sex: Social Change in Academic Titles, 1945–2001” проаналізував понад 30 мільйонів назв академічних статей в період з 1945-го по 2001-й рік та

встановив, що поняття “гендер” вживалося набагато рідше ніж “стать”, і здебільшого використовувалося у контексті граматичної категорії на початку цього періоду. Однак вже під кінець цього періоду використання слова “гендер” кількісно переважало використання “статі” в соціальних науках, мистецтві та гуманітарних науках. Така тенденція пов’язана з тим, що у 1970-х роках феміністські вчені прийняли термін “гендер” як спосіб відрізнити “соціально сконструйовані” аспекти відмінностей між чоловіками та жінками (гендер) від “біологічно детермінованих” аспектів (стать) [23].

Поняття “гендер” стало в останній третині XX століття центральною категорією міждисциплінарної наукової області знання під назвою “гендерні дослідження”. Відмінність між двома термінами “sex” (біологічна стать) і “gender” (соціокультурна стать) ввели американський психоланалітик Р. Столлер і сексолог Дж. Мані [12].

У 1955 році Дж. Мані був першим, хто використав термін гендерна роль у науковому друкованому виданні, де він визначив це як «усі ті речі, які людина говорить або робить, щоб показати, що вона має статус хлопця, чоловіка, дівчини чи жінки». В свою чергу Р. Столлер у праці “Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity” запропонував використовувати граматичну категорію “гендер” для підкреслення двоїстої природи статі людини: як біологічної статі, з одного боку, та соціокультурного феномену, з іншого. На думку Р. Столлера, “гендер” – це поняття, що виражає психологічні, соціальні, культурні особливості, незалежні від тих, що тлумачать біологічну стать. Він дійшов висновку, що легше хірургічним шляхом змінити стать людини, ніж психологічним – її гендерну ідентичність. Проте значення, яке вкладали вчені не набуло широкого поширення до 1970-х років, коли феміністська теорія прийняла концепцію розрізнення між біологічною статтю та соціальним конструктом гендеру[19, 36, 38].

Вже з 70-х років XX ст. можна побачити тенденцію до розмежування понять стать і гендер на основі біологічних та соціальних характеристик. У

1979 році Р. Унгер у статті “Toward a redefinition of sex and gender” запропонувала використовувати слово “стать” лише стосовно біологічних аспектів людини, а термін «гендер» використовувати тільки при обговоренні соціальних, культурних та психологічних аспектів, що стосуються рис, норм, стереотипів, ролей, які вважаються типовими та бажаними для тих, кого суспільство визначає як жінка та чоловік [46].

Важливо зазначити, що вагомий внесок у розвиток визначення поняття “гендер” внесла робота Г. Рубін “Обмін жінками”, де авторка використовуючи методи психоаналізу та структурної антропології обґрунтовувала термінологічні відмінності між поняттями “гендер” і “стать”. Дослідниця ввела в науковий обіг поняття статево-гендерної системи та визначила її як сукупність домовленостей, завдяки яким суспільство перетворює біологічну сексуальність у результаті активності людини. Також Д. Лорбер у статті “Gender as a social category” визначила стать “gender” як організовану модель соціальних відносин між жінками та чоловіками, яка не тільки характеризує їх міжособистісне спілкування або взаємодію в сім’ї, а й визначає їх соціальні відносини в основних інститутах суспільства, наприклад, у соціальних класах, в ієрархіях великих організацій та при формуванні структури зайнятості. “Для того, щоб ця модель функціонувала, – пише авторка, – жінки та чоловіки повинні явно відрізнятися одна від одної, тобто. їх потрібно сприймати як щось зовсім різне” [6, 15].

Існують біологічні та соціокультурні пояснення гендерних ролей. Прибічники біологічної точки зору підкреслюють, що диференційовані гендерні ролі є продуктом людської еволюції та зумовлені біологічно. Базовим у цьому підході є переконання, що гендерні ролі є незмінними. У якості доказу цього використовуються порівняльні дані про співпадіння гендерних ролей у людини та тварин, а також вивчення статевих відмінностей у дітей. Якщо виявляється істотне збігання статевих ролей у людей та тварин або діти демонструють риси, традиційно пов’язані з їхньою статтю, то це розглядається

як доказ того, що такі здібності та ролі біологічно зумовлені. Ця точка зору була поширеною довгий час і лише нещодавно була піддана сумніву [7].

Згідно соціокультурному погляду, на відміну від біологічного, гендерні ролі та стереотипи розвиваються у межах певної культури та зумовлені або задані цією культурою. Від індивідів очікується відповідність гендерним нормам; вони соціалізуються таким чином, що переконання та поведінка, передбачені цими нормами, постійно відновлюються [7].

Незважаючи на велику кількість підходів до визначення гендеру, наукове товариство наразі так і не дійшло єдиного уніфікованого трактування цього терміну.

У статті “Гендер як неповторна репрезентація статі” М. Боровцова, досліджуючи гендер як неповторну репрезентацію статі, дійшла висновку, що наразі можна визначити 4 основні теоретико-методологічні підходи до тлумачення гендеру:

- гендер як соціальний феномен, тобто як дійсність міжстатевих стосунків, виражена у міжособистісних, соціально-економічних, правових, політичних відносинах;
- гендер як культурний феномен, тобто як уявне, символічне, фантазматичне уявлення про дійсність міжстатевих стосунків, висловлене у дискурсах літературного, зображального, кінематографічного мистецтва, ЗМІ і реклами, імперативах гендерної ідеології;
- гендер як когнітивний феномен, тобто як те, що мислиться про чоловіків та жінок, і те, відносно чого мислиться про себе як про чоловіка чи про жінку;
- гендер як особистісний дискурс, тобто як засіб означення статі, її висловлення, вираження, поведінкового здійснення [1].

Сама авторка визначає гендер як цілісну психічну репрезентацію статі, що сповнена неповторним динамічним глибинним, когнітивним та

поведінковим сенсом жіночого та чоловічого, здобута індивідом у результаті набуття індивідуального гендерного досвіду [1].

У науковій площині є багато дефініцій терміну “гендер”, що зумовлено міждисциплінарним характером гендерних досліджень, проте в більшості з них увагу акцентовано на соціальній природі зазначеної категорії. Ось декілька з них:

1. гендер – це “соціокультурна, символічна конструкція статі, що покликана визначати конкретний асоціативний зв’язок, забезпечувати повноцінну комунікацію та підтримувати соціальний порядок”;

2. гендер – це «комплекс соціокультурних характеристик, що охоплює всі сфери діяльності людини; самостійна, не зумовлена біологічною статтю, конструйована культурою та суспільством характеристика людини, щось, чого люди не мають як даність, а (осмислено чи неосмислено) показують/трансляють/демонструють, взаємодіючи з різними людьми у різноманітних інституціональних ситуаціях» тощо [8].

У Великій Українській Енциклопедії гендер трактують як соціальні ознаки, які приписують жінкам і чоловікам; пов’язані з фемінністю та маскуліністю соціальні ролі, яких у певному суспільстві очікують від жінок і чоловіків [2].

Всесвітня Організація Здоров’я (ВОЗ) пропонує таке визначення гендеру: “Гендер стосується характеристик жінок, чоловіків, дівчат і хлопчиків, які є соціально сконструйованими. Це включає в себе норми, поведінку та ролі, пов’язані з тим, щоб бути жінкою, чоловіком, дівчиною чи хлопцем, а також стосунки один з одним. Як соціальна конструкція, гендер змінюється від суспільства до суспільства і може змінюватися з часом” [26].

Згідно даним за 2023 рік Американська Психологічна Асоціація (АРА) характеризує гендер як соціально сконструйовані ролі, поведінку, діяльність і атрибути, які дане суспільство вважає прийнятними для різних статей. У людському контексті відмінність між гендером і статтю відображає

використання цих термінів: стать стосується біологічного статусу бути чоловіком, жінкою чи інтерсексуалом, тоді як гендер передбачає психологічні, поведінкові, соціальні та культурні аспекти гендеру (тобто, маскуліність, фемінність, небінарність, неконформність або інша стать) [22].

Класична психологічна парадигма розглядає гендер як соціальну “надбудову” над біологічною статтю. Такий підхід базується на статеворольовій теорії, що була розроблена на основі структурного функціоналізму Парсонса Т. та Бейлса Р. [19].

Відповідно до класичного підходу гендер – це результат соціалізації, присвоєння особистістю соціокультурних моделей поведінки, що відповідають біологічній статі. Внаслідок соціалізації стать стає гендером, особистісним атрибутом, який фіксується у дитинстві. У подальшому гендерний розвиток полягає лише в розширенні та розвитку рольового репертуару [19].

Співвідношення понять “стать” та “гендер” у даному підході є наступним: стать – це незмінна, невідчужувана даність, а гендер – досягнутий статус, пов’язаний із виконанням певних соціальних ролей. Отже, гендер зводиться до природних основ і втрачається можливість альтернативного біодетерміністського опису статі/гендеру. У соціальному ключі гендер прирівнюється до одного з його соціально-психологічних проявів – гендерних стереотипів [19].

Некласичне уявлення про гендер пов’язується з соціально-психологічною теорією гендерної схеми, яку розробили К. Л. Мартін, Ч. Ф. Халверсон. і С. Л. Бем. Гендерні схеми — це ментальні структури, що організовують отриману інформацію відповідно до гендерних категорій. Вони спонукають людей сприймати світ крізь призму статі, а також сприяють тому, щоб їхня поведінка відповідала очікуванням, пов’язаним із їхньою статтю [41].

Саме у межах цього підходу виникає бачення гендеру як багаторівневого феномену. Гендер – це не лише індивідуальні уявлення, але й особливий

соціальний інститут, який забезпечує функціонування відносин влади та підпорядкування в суспільстві. С. Бем стверджує, що людина використовує гендерну схему у тому випадку, якщо вона готова сортувати відмінні якості інших людей та інформацію про них на підставі гендеру. В протилежному випадку вона належить до індивідів, які не використовують гендерну схему. На думку Бем, людей, яким притаманні яскраво чоловіче або жіноче начало, з більшою вірогідністю можна віднести до індивідів, які використовують гендерну схему [7, 19].

Постнекласична наука про гендер зосереджена на взаємозв'язку між маскуліністю та фемініністю, суб'єктивністю та об'єктивністю. На відміну від традиційних поглядів, які розглядають гендер як відносний і біологічно сконструйований концепт, цей погляд підкреслює вплив культури, динаміки влади та індивідуальної волі на формування гендерної ідентичності та ролей. Цей підхід зазначає, що гендер не є статичним, а скоріше базується на концепціях, які коливаються в часі, просторі та контексті, і пов'язані з іншими соціальними факторами, такими як раса, клас і сексуальність.

Серед сучасних психологічних підходів до вивчення гендеру можна виділити такі основні: психоаналітична теорія, теорія соціального навічання, теорія когнітивного розвитку, “нова психологія статі”, теорія гендерної схеми, теорія соціальної драматургії І. Гофмана, етнометодологія Г. Гарфінкеля., теорія “творення” гендеру К. Уеста та Д. Зімермана [19].

Психоаналітична теорія гендерного розвитку З. Фрейда передбачає, що гендерний розвиток відбувається під час третьої стадії його психосексуальної теорії розвитку особистості. Він назвав це фалічним етапом, який відбувається у віці від трьох до шести років. На цьому етапі лібідо дитини зосереджено на її статевих органах. Розвиток статі в психоаналітичній теорії відрізняється для хлопчиків і для дівчат: хлопчики переживають Едіпів комплекс і ототожнюють себе зі своїм батьком і беруть на себе роль чоловічої статі;

дівчата відчують комплекс Електри, ототожнюють себе зі своєю матір'ю та беруть на себе роль жіночої статі [40].

Теорія соціального навчання стверджує, що гендерні ролі засвоюються через підкріплення, покарання та моделювання. Дітей винагороджують і підкріплюють за поведінку, яка відповідає гендерним ролям, і карають за порушення гендерних ролей. Крім того, теорія соціального навчання стверджує, що діти вивчають багато своїх гендерних ролей, моделюючи поведінку дорослих і старших дітей, і, роблячи це, розвивають уявлення про те, яка поведінка підходить для кожної статі. Теорія соціального навчання має меншу підтримку, ніж теорія гендерної схеми. Дослідження показують, що батьки заохочують гендерно відповідні ігри, але здебільшого ставляться до своїх дітей чоловічої та жіночої статі однаково [37].

Теорія когнітивного розвитку пояснює формування уявлень про статеві ролі у дітей активним структуруванням власного досвіду, когнітивної інформації та розумінням своєї статевої приналежності. Отримувана інформація організується когнітивними структурами свідомості та статево-рольовими стереотипами, які функціонують як схеми, за допомогою яких структурується відповідна інформація [7].

Інше пояснення розвитку гендеру — це теорія гендерної схеми, що пояснює, як люди організовують і сприймають інформацію через призму гендерних категорій, що впливає на їхню поведінку і мислення. Розвиток гендерних схем відбувається у два етапи: спочатку діти засвоюють уявлення про “свою” і “чужу” групу, а потім формують знання про власний гендер, що допомагає їм адаптувати свою поведінку до очікувань суспільства. Гендерні схеми починають формувати гендерно-узгоджену поведінку вже на ранньому етапі життя, причому спочатку ці установки стають жорсткішими, а згодом гнучкішими в підлітковому віці. Однак навіть у дорослому віці гендерні схеми залишаються відносно стабільними, хоча можуть бути модифіковані за певних умов [41].

У 1970-х роках на Заході з'явилася “Нова психологія статі”. Дж. Стоккард і М. Джонсон підкреслювали, що біологічна стать лише визначає потенційну поведінку людини, тоді як головною є соціальна стать – гендер. Гендер формується протягом життя під впливом класових, етнічних, расових особливостей та культурних очікувань [7].

І. Гофман розробив концепцію “гендерного дисплею”, що описує культурно обумовлену самопрезентацію гендерних характеристик у спілкуванні. Гендерний дисплей підтримує соціальний порядок через дихотомію чоловічого та жіночого, відтворюючи гендерні відносини як диспаритетні [5].

Г. Гарфінкель зосередився на конструюванні гендеру у спілкуванні. Він показав, що гендер потребує постійного підтвердження через демонстрацію та категоризацію гендерних ознак.

Соціологи К. Уест і Д. Зімерман у 1987 році ввели поняття “створення гендеру” (doing gender). Створення гендеру відбувається завдяки комплексу соціально контрольованих дій із сприйняття, самопрезентації, взаємодії. Їх метою є виявлення “чоловічої та жіночої природи”. Особистість несе відповідальність за свої гендерні самовияви, оскільки, виходячи за гендерні сценарії, вона наражається на санкції (гендерна оцінка). Дітей навчають створювати свою гендерно відповідну поведінку у взаємодії та слідкувати за виявами такої у інших. Отже, створення гендеру полягає в управлінні ситуаціями таким чином, що поведінка розглядається як гендерно відповідна чи навмисно гендерно невідповідна в певному контексті [19].

Таким чином, термін “гендер” у сучасній психології – це соціально сконструйовані ролі, поведінка, діяльність і атрибути, які дане суспільство вважає прийнятними для різних статей. У людському контексті відмінність між гендером і статтю відображає використання цих термінів: стать стосується біологічного статусу бути чоловіком, жінкою чи інтерсексуалом, тоді як гендер передбачає психологічні, поведінкові, соціальні та культурні аспекти

гендеру (тобто, маскулінність, фемінність, небінарність, неконформність або інша стать). Сучасна психологічна наука використовує багаторівневий підхід до вивчення гендеру, інтегруючи психоаналітичні, соціально-когнітивні й постнекласичні теорії, враховуючи взаємозв'язки з іншими факторами, як-от раса, клас і сексуальність.

1.2. Категоріальний аналіз гендерної рівності

Гендерна рівність – це стан, у якому доступ до прав і можливостей не залежить від статі. Це означає, що жінки, чоловіки та люди іншої гендерної ідентичності мають рівні права, обов'язки та можливості незалежно від статі, яка їм була присвоєна при народженні [28, 32].

Для глибшого розуміння феномену гендерної рівності важливо розглядати його через систему ключових категорій, що визначають структуру гендерних відносин у суспільстві. До основних категорій, які розглядають гендер як стать, належать бінарні та небінарні гендери, гендерна ідентичність і гендерна дисфорія.

Бінарні гендери – це система, яка класифікує стать і гендер на дві протилежності, часто нав'язаних культурою, релігією чи іншим тиском суспільства. У бінарній гендерній системі вся людська популяція відноситься до однієї з двох статей: чоловічої чи жіночої. Прихильники цього підходу стверджують, що біологічна стать, визначена при народженні, має вирішальне значення для гендерної ідентичності, і що ці два поняття тісно пов'язані. Наприклад, дитина, народжена з жіночою статевою анатомією, повинна виховуватися як жінка, тоді як дитина з чоловічою анатомією повинна виховуватися як чоловік [27].

Однак критики часто розглядають цю систему як таку, що дискримінує осіб, які ідентифікують себе як трансгендерів або гендерно неконформних (за

визначенням, модель не включає гендерні ідентичності, які існують поза двійковою системою). Деякі критики також вважають бінарну гендерну категорію шкідливою в тому числі для цисгендерних осіб (тих, хто ототожнює себе зі статтю та гендером, присвоєними їм при народженні), через притаманну їй тенденцію посилювати гендерні ролі та стереотипи [27].

Гендерний континуум у вивченні людської сексуальності стверджує, що гендер не є бінарним і не обмежується лише поняттями “чоловік” і “жінка”. Натомість він представляє собою безперервний спектр, що включає різні ступені та комбінації розумових, емоційних, поведінкових і біологічних рис, які зазвичай асоціюються з чоловіками та жінками. До таких характеристик відносяться гендерна ідентичність, сексуальна орієнтація, а також риси особистості, як-от наполегливість, допитливість, емпатія і доброта. Крім того, важливими є культурно обумовлені моделі поведінки, такі як одяг, соціальна взаємодія та ролі. Фізичні риси, пов’язані з біологічною статтю, також варіюються: це можуть бути зовнішні статеві органи, статеві хромосоми, експресія генів, статеві гормони, а також структура і функції мозку, які змінюються по континууму від чоловіків до жінок і інтерсексуалів [29].

Іншою важливою категорією для розуміння концепції гендерної рівності є гендерна ідентичність. Американська психологічна асоціація (АРА) визначає гендерну ідентичність як психологічне уявлення людини про себе по відношенню до її статі [32].

Ті особистості, хто ідентифікує себе як трансгендерні, відчують, що їхня гендерна ідентичність не відповідає їхній біологічній статі або гендеру, призначеному при народженні; в деяких випадках вони не відчують себе належними до жодної з категорій чоловічого чи жіночого гендеру. Те, як люди виражають свої гендерні ідентичності в повсякденному житті (в аспектах одягу, поведінки та самовираження), складає їхнє гендерне самовираження [22, 23].

У статті “Гендерна ідентичність особистості: зміст, структура, гендерно-рольова диференціація” українські дослідниці М. Ткалич, Т. Зінченко, А. Касьян виділили такі ключові компоненти, як:

- когнітивний компонент, що є усвідомленням приналежності до певної статі та визначення себе в категоріях маскулінності чи фемінності;
- афективний компонент — це оцінка психологічних рис і особливостей рольової поведінки, а також їхньої відповідності еталонним моделям маскулінності чи фемінності. Цей компонент включає емоційні реакції та ставлення до своєї гендерної ідентичності;
- конативний компонент, який являється презентацією себе як представника певної гендерної групи та засоби вирішення кризів ідентичності через вибір певних засобів поведінки [3].

У контексті гендерної рівності також слід приділити увагу такому феномену, як гендерна дисфорія. Гендерна дисфорія (GD), згідно з Діагностичним і статистичним посібником з психічних розладів (DSM 5), визначається як “значна несумісність між переживаним або вираженим гендером і тим, що було призначено при народженні” [25].

Люди, які страждають на гендерну дисфору, часто стають об’єктами дискримінації та упереджень. Це може призвести до постійного стресу та страху, що називається стресом гендерних меншин [30].

Внаслідок гендерної дискримінації, трансгендерні люди страждають від високого рівня стигматизації, дискримінації та віктимізації, що сприяє формуванню негативної самооцінки та підвищенню рівня інших розладів психічного здоров’я. Трансгендери піддаються більшому ризику віктимізації та злочинів на ґрунті ненависті, ніж загальна громадськість. Рівень самогубств серед трансгендерів помітно вищий, ніж серед населення в цілому [42, 44].

До основних концептів гендеру, які традиційно розглядаються у вітчизняній психології, відносяться гендерні ролі, гендерні стереотипи,

гендерні установки, гендерна соціалізація, гендерна рівність та гендерні відносини влади.

Гендерні ролі – це сукупність поведінкових норм, очікувань та обов'язків, які суспільство приписує чоловікам і жінкам. Вони формуються під впливом культурних, соціальних та історичних факторів і визначають, які дії, риси характеру та види діяльності вважаються прийнятними або неприйнятними для представників тієї чи іншої статі.

А. Мирошниченко у статті “Гендерні особливості самоставлення підлітків” аналізує, як гендерні ролі впливають на формування самосприйняття у підлітковому віці. Вона виявила, що хлопці та дівчата по-різному оцінюють себе та своє місце в суспільстві, що зумовлено існуючими гендерними стереотипами. Дослідження гендерних особливостей емоційно-оцінного ставлення особистості до себе демонструє, що представники чоловічої статі, аналізуючи власну особистість, здебільшого концентруються на позитивних аспектах своєї індивідуальності та демонструють вищий рівень впевненості у собі. Натомість дівчата, хоч і схильні вважати, що оточуючі сприймають їх позитивно, часто розцінюють таке ставлення як невиправдане і активно прагнуть його виправдати, що свідчить про схильність до заниженої самооцінки [10, 14].

Гендерні ролі та очікування можуть безпосередньо впливати на такі особистісні прояви, як схильність до маніпулятивної поведінки. У статті “Гендерні особливості маніпулятивної поведінки людини” було встановлено, що жінки більше схильні до маніпулювання у міжособистісних відносинах, а також відчують більшу боязнь відторгнення та неприйняття, ніж чоловіки [13].

Однак, як зазначає Л. Левченко у роботі “Гендерні ролі в структурі соціокультурного розвитку суспільства: до проблеми визначення”, традиційні уявлення про чоловічі та жіночі ролі поступово втрачають свою актуальність, поступаючись місцем більш гнучким та рівноправним моделям поведінки [43].

Наразі дослідники не мають єдиної точки розу щодо визначення терміну гендерні стереотипи, найчастіше мається на увазі стійкі, спрощені уявлення про риси, поведінку та ролі чоловіків і жінок, які закріплюються в суспільстві та передаються з покоління в покоління.

Гендерні стереотипи можна розділити на такі три групи:

1. Стереотипи маскулінності та фемінності: чоловікам і жінкам приписуються певні соціально-психологічні якості та стилі поведінки. “Чоловіче” (маскулінне) вважається позитивним, домінуючим, раціональним і творчим, тоді як “жіноче” (фемінне) асоціюється з негативним, другорядним, чуттєвим і пасивним.

2. Стереотипи щодо сімейних і професійних ролей: жінкам відводиться переважно сімейна роль, а чоловікам — професійна. Відповідно, успішність особистості оцінюється за виконанням цих ролей.

3. Стереотипи стосовно змісту праці: жінкам приписується експресивна сфера діяльності (виконавча та обслуговуюча праця), а чоловікам — інструментальна сфера (творча, керівна праця) [43] .

Як стверджують В. Крещенко та О. Гриньова, гендерні стереотипи функціонують як стандартизовані уявлення про моделі поведінки та риси характеру, які відповідають поняттям “чоловіче” та “жіноче”. Зокрема, маскулінні характеристики асоціюються з активністю, домінантністю та впевненістю, тоді як фемінні – з залежністю, піклуванням та емоційністю. Ці стереотипи впливають на поведінку молоді, формуючи очікування щодо їхніх соціальних ролей та професійних напрямків [14].

Можна зауважити, що в останні 10 років соціальні мережі та кіберпростір у цілому стали важливим аспектом репрезентації гендерної ідентичності. У статті “Трансформація психологічних характеристик чоловічої маскулінності у кіберпросторі” продемонстровано, яким чином традиційні уявлення про чоловічу маскулінність змінюються під впливом цифрового середовища. У цьому контексті ми можемо простежити як

кіберпростір сприяє переосмисленню традиційних гендерних ієрархій та стереотипів дозволяючи ширше висвітлювати ідеї рівності, взаємодії та динамічності гендерних ролей [9].

Поряд із гендерними стереотипами в суспільстві існує таке явище, як гендерні установки, що стосується поглядів окремих осіб щодо ролей, які мають відігравати чоловіки та жінки, хлопчики та дівчатка в суспільстві [22].

Найчастіше прийнято розрізняти патріархальні установки – передбачають провідну роль чоловіка у сім'ї та суспільстві, тоді як жінка розглядається як підпорядкована та пасивна, та феміністичні – підкреслюють рівність чоловіків і жінок у всіх сферах життя.

Завдяки сформованим гендерним уявленням особистість у процесі соціалізації набуває індивідуального гендерного досвіду, що можна прослідкувати в поведінкових, емоційних, мотиваційних проявах особистості [8].

Негативні гендерні стереотипи та обмеження ролей можуть мати шкідливий вплив на психологічне благополуччя індивіда, спричиняючи стрес, низьку самооцінку, депресію та інші психологічні проблеми. Згідно з даними за 2020 рік, кількість жінок із психічними розладами перевищує кількість чоловіків у 2-3 рази, залежно від конкретного захворювання [4].

Гендерна соціалізація є важливою складовою загальної соціалізації особистості, своєрідним суспільним конструюванням диференціації між статями. Специфіка її полягає в засвоєнні індивідом культурної системи гендеру суспільства, в якому він живе [16].

Сьогодні не існує єдиної теорії гендерних ролей. У соціальній психології роль визначається як набір очікуваних взірців поведінки (чи норм) для чоловіків і жінок [20].

М. Ткалич наголошує, що гендерна соціалізація дитини є процесом відтворення соціокультурної складової маскулінності і фемінності, що здійснюється за допомогою наслідування і перетворення цінностей, норм,

установок, гендерних моделей поведінки індивідів, соціальних груп і конкретного суспільства та забезпечує сутність і чинники соціалізації особистості. Гендерна соціалізація забезпечує становлення психологічної статі та формування адекватних гендерних уявлень, засвоєння гендерних ролей та цінностей, стимулює процес ідентифікації дитини з особою своєї статі, передусім – із майбутньою роллю батька або матері [17].

Гендерні відносини влади мають значний вплив на психологічний стан особистості, оскільки визначають рівень доступу до ресурсів, можливостей самореалізації та соціального визнання. У психологічному контексті ці відносини формують уявлення про соціальну ієрархію, впливають на рівень самоповаги та відчуття контролю над власним життям. Дисбаланс у гендерних відносинах влади може призводити до розвитку почуття безсилля, фрустрації та зниження рівня суб'єктивного благополуччя, особливо серед представників маргіналізованих груп.

Згідно з дослідженням К. Коннелла, гендерні відносини влади проявляються через гегемонну маскулінність, яка встановлює соціальні норми домінування та підпорядкування. Ці механізми впливають не лише на жінок, обмежуючи їхню участь у владних структурах, а й на чоловіків, формуючи тиск відповідності традиційним уявленням про силу, агресивність та контроль. У свою чергу, гендерна асиметрія влади може спричиняти когнітивний дисонанс, емоційну напругу та відчуття несправедливості у представників обох статей [33].

Таким чином, до основних категорій, які розглядають гендер як стать, відносяться бінарні та небінарні гендери, гендерна ідентичність, гендерна дисфорія. До традиційних для вітчизняної соціальної школи психології конструктів гендера відносяться: гендерні ролі, гендерні стереотипи, установки, гендерна соціалізація, гендерна рівність, гендерні відносини влади.

Висновки до I розділу

Отже, термін “гендер” у сучасній психології визначається, як соціально сконструйовані ролі, поведінка, діяльність і атрибути, які дане суспільство вважає прийнятними для різних статей. У людському контексті відмінність між гендером і статтю відображає використання цих термінів: стать стосується біологічного статусу бути чоловіком, жінкою чи інтерсексуалом, тоді як гендер передбачає психологічні, поведінкові, соціальні та культурні аспекти гендеру (тобто, маскулінність, фемінність, небінарність, неконформність або інша стать).

Сучасна психологічна наука використовує багаторівневий підхід до вивчення гендеру, інтегруючи психоаналітичні, соціально-когнітивні й постнекласичні теорії, враховуючи взаємозв’язки з іншими факторами, як-от раса, клас і сексуальність. До основних категорій, які розглядають гендер як стать, відносяться бінарні та небінарні гендери, гендерна ідентичність, гендерна дисфорія. До традиційних для вітчизняної соціальної школи психології конструктів гендера відносяться: гендерні ролі, гендерні стереотипи, установки, гендерна соціалізація, гендерна рівність, гендерні відносини влади.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ГЕНДЕРНУ РІВНІСТЬ У ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНОГО ВІКУ

2.1. Організація та методи дослідження

Для більш детального дослідження уявлень про гендерну рівність у представників різних вікових груп, було проведене емпіричне дослідження. Організація дослідження передбачає детальний опис досліджуваної групи або вибірки, методів дослідження та окремих методів, що застосовувалися під час виконання роботи, а також етапів дослідження та їх послідовності.

Під час підготовки до емпіричного дослідження, було враховано основні завдання, принципи та методичні положення психодіагностики стосовно емпіричного дослідження.

Робота проводилася у три послідовні етапи:

1. Підготовчий, розробка програми;
2. Емпіричний етап;
3. Обробка та аналіз отриманих даних.

Підготовчий етап розпочався з теоретичного аналізу вітчизняної та зарубіжної наукової психологічної літератури на задану тему. Вивчення наукової літератури дало змогу обґрунтувати теоретичні та емпіричні засади дослідження, уточнити його проблематику, об'єкт, предмет, цілі та завдання. На основі цього було визначено методологічний підхід, обрано відповідні методи дослідження та сформовано його програму.

У результаті для проведення дослідження було обрано ряд психодіагностичних методик, зокрема:

1. Статеворольовий опитувальник С. Бем.;
2. Опитувальник оцінювання амбівалентного сексизму по відношенню до жінок і чоловіків П. Гліка та С. Фіск.;

3. Опитувальник гендерних установок “Gender Bias Quiz” (адапт. Костіної Т. О.);

4. Шкала самоповаги Розенберга (Rosenberg’s Self-Esteem Scale).

Шкала гендерних ролей Бем (BSRI) розроблена Сандрою Бем і адаптована А. Ярошенко та Т. Семигіною, шкала спрямована на визначення типу гендерної ідентичності особистості: фемінної, маскулінної та андрогінної. Опитувальник складається з 60 тверджень, що охоплюють маскулінні, фемінні та нейтральні риси. На основі результатів виділяють чотири типи статевої ідентичності. Цей опитувальник дозволяє оцінити, наскільки людина піддається впливу традиційних уявлень про гендер, а також встановити її гнучкість у гендерному самовизначенні. У контексті нашого дослідження, шкала Бем надає можливість не лише оцінити установки щодо гендерних ролей, але й виявити індивідуальні риси, які можуть впливати на сприйняття гендерної рівності [21].

Опитувальники амбівалентного сексизму щодо жінок і чоловіків (П. Глік, С. Фіск в адаптації А. Ярошенко і Т. Семигіної) створені для дослідження двох форм сексизму: ворожого (відкрите негативне ставлення та стереотипи) і доброзичливого (на перший погляд позитивне, але фактично дискримінаційне ставлення). Останній включає уявлення про потребу жінок у захисті, а чоловіків – у домінуванні. Опитувальники містять 22–25 тверджень, що оцінюються за шкалою Лікерта, і охоплюють як явні, так і приховані гендерні упередження. Використання цих опитувальників обґрунтоване їхньою здатністю виявляти не лише очевидний сексизм, а й замасковану дискримінацію у формі “турботи” чи “поваги”, що дозволяє глибше дослідити механізми гендерної нерівності [21].

Опитувальник гендерних установок “Gender Bias Quiz” розроблений міжнародною організацією Commonwealth of Learning і адаптований Т. О. Костіною та І. С. Булах, цей опитувальник дозволяє оцінити схильність до гендерних упереджень у повсякденних ситуаціях, професійній діяльності,

освіті та особистому житті. Складається з 20 сценаріїв, що ілюструють типові випадки прихованої або відкритої дискримінації. Відповіді класифікуються за рівнями вираженості упереджень: від низького до дуже високого. Методика є ефективним інструментом у дослідженнях гендерних стереотипів у різних вікових групах [11].

Шкала самооцінки Розенберга (RSES) створена М. Розенбергом у 1965 році, вона оцінює загальну самооцінку респондента. Складається з 10 тверджень, на які даються відповіді за чотирибальною шкалою. Половина тверджень – позитивні, половина – негативні. Підсумковий бал дозволяє оцінити рівень самоповаги: чим вищий бал, тим вища самооцінка. У межах дослідження шкала використовується для виявлення можливого зв'язку між рівнем самооцінки та уявленнями про гендерну рівність [18].

Наступний етап дослідження уявлень про гендерну рівність у представників різного віку передбачав розроблення плану емпіричного дослідження, окреслення кола респондентів з врахуванням вікового аспекту під час формування вибірки, визначення бази для проведення дослідження, а також безпосереднє проведення емпіричного дослідження.

Збір інформації проводився протягом трьох місяців у мережі Інтернет за допомогою платформи “Google Forms”. У дослідженні взяли участь 60 респондентів, розділених на дві вибірки відповідно до вікової категорії: 30 людей віком 20-25 років (основна група) та 30 людей 50-55 років (контрольна група).

Під час третього етапу дослідження на основі отриманих результатів був проведений кількісний та якісний аналіз даних, кореляційний аналіз з використанням критерія Спірмена на базі програми EXCEL, а також статистичного аналізу відмінностей між віковими групами із застосуванням непараметричного U-критерію Манна-Уїтні.

Таким чином, у процесі дослідження були проведені наступні етапи: підготовчий етап, емпіричний етап, обробка та аналіз отриманих даних. На

першому етапі було проведено теоретичний аналізу вітчизняної та зарубіжної наукової психологічної літератури, що дало змогу обґрунтувати теоретичні та емпіричні засади дослідження, уточнити його проблематику, об'єкт, предмет, цілі та завдання. На основі отриманих даних було визначено методологічний підхід, обрано відповідні методи дослідження та сформовано його програму. Для проведення дослідження було обрано ряд психодіагностичних методик, зокрема: Статеврольовий опитувальник С. Бем, Опитувальник оцінювання амбівалентного сексизму по відношенню до жінок і чоловіків П. Гліка та С. Фіск, Опитувальник гендерних установок “Gender Bias Quiz” (адапт. Костіної Т. О.) та Шкала самоповаги Розенберга (Rosenberg’s Self-Esteem Scale). Під час другого етапу було проведено збір інформації у мережі Інтернет за допомогою платформи “Google Forms”. У дослідженні взяло участь 60 респондентів: 30 людей віком 20-25 років та 30 людей 50-55 років. На останньому етапі відбулася обробка, кількісний та якісний аналіз даних, кореляційний аналіз з використанням критерія Спірмена, а також статистичного аналізу відмінностей між віковими групами із застосуванням непараметричного U-критерію Манна-Уїтні.

2.2. Уявлення про гендерну рівність у представників різного віку

З метою дослідження гендерних установок серед респондентів віком 20-25 та 50-55 років було застосовано статеврольовий опитувальник С. Бем BSRI – Bem Sex Role Inventory (у перекладі А. Ярошенко, Т. Семигіної). Результати дослідження представлено у таблицях 2.1 та 2.2.

Для загальної вибірки характерна тенденція до андрогінності з легкою схильністю до у бік маскулінності. Це відображається у середньому значенні IS -0,2399, яке знаходиться в зоні андрогінності, але зі зміщенням у бік

негативних значень (фемінінність). Медіана IS -0,1161 підтверджує цю тенденцію.

Таблиця 2.1

Аналіз індексу статевої ролі (IS) серед основної групи результатами статево-рольового опитувальника С. Бем

Показник	Загальна вибірка (N=30)	Жінки (N=16)	Чоловіки (N=14)
Середнє значення IS	-0,2399	0,0507	-0,5722
Медіана IS	-0,1161	0,2322	-0,40635
Мода IS	0,2322	0,2322	-0,9288
Стандарт. Відхил. IS	0,7162	0,5494	0,7571
Дисперсія IS	0,5130	0,3018	0,573311
Асиметрія IS	-0,7009	-0,6622	-0,8006
Ексцес IS	-0,3160	-0,2919	-0,3990
Мін. знач. IS	-1,7415	-1,0449	-1,7415
Макс. Знач. IS	0,8127	0,8127	0,4644

Найбільш типове значення IS – мода, що становить 0,2322, також знаходиться в межах андрогінності. Гетерогенність вибірки є помірною, про що говорить стандартне відхилення у 0,7162 та дисперсія 0,513. Асиметрія - 0,7009 вказує на дещо скошений вліво розподіл – це означає, що більшість респондентів мають значення IS вище середнього, тобто ближче до маскулінності. Ексцес -0,316 є від’ємним, що в свою чергу вказує на більш плоский розподіл порівняно з нормальним. Діапазон значень від -1,7415 до 0,8127 підтверджує наявність представників з різними проявами гендерних рис, від помірної маскулінності до вираженої андрогінності, але без яскраво вираженої фемінності.

Для жінок характерна тенденція до андрогінності з нахилом у бік фемінності, що відображається у середньому значенні IS 0,0507, медіані та моді 0,2322. Дані є відносно однорідними, оскільки стандартне відхилення

дорівнює 0,5494, а дисперсія 0,3018. Асиметрія -0,6622 вказує на скошеність розподілу вліво, та ексцес -0,29198 – на більш плоский розподіл. Діапазон значень від -1,0449 до 0,8127 підтверджує, що майже всі жінки демонструють андрогінний тип зі скошенням у бік фемінності, з виключенням однієї респондентки з маскулінним типом.

Чоловіки демонструють андрогінність зі схильністю до маскулінності. Це підкріплюється середнім значенням IS -0,5722 та медіаною -0,40635. Стандартне відхилення становить 0,7571 та дисперсія 0,5733, тому дані є відносно гетерогенними. Розподіл скошений вліво, оскільки асиметрія -0,8006, і має менш виражений пік (ексцес -0,39907). Діапазон значень від -1,7415 до 0,4644 підкреслює, що чоловіки демонструють більше тяжіння у бік маскулінності.

Таблиця 2.2

Аналіз індексу статевої ролі (IS) серед контрольної групи за результатами статево-рольового опитувальника С. Бем

Показник	Загальна вибірка (N=30)	Жінки (N=20)	Чоловіки (N=10)
Середнє значення IS	0,0437	0,1215	-0,104
Медіана IS	0	0,06	-0,06
Мода IS	0	0	0,12
Стандарт. Відхил. IS	0,4445	0,4825	0,2936
Дисперсія IS	0,1976	0,2328	0,0862
Асиметрія IS	0,16134	-0,0948	-0,6162
Ексцес IS	0,4349	0,3043	0,8914
Мін. знач. IS	-0,93	-0,93	-0,7
Макс. значення IS	1,04	1,04	0,35

Для загальної вибірки серед респондентів віком 50-55 років характерна тенденція до андрогінності з легкою схильністю до фемінності, що

відображається в середньому значенні індексу статевої ролі, яке знаходиться в зоні андрогінності, але зі зміщенням у бік додатних значень (фемінність). Медіана і мода дорівнюють 0, тому вони є нейтральними та підтверджують тенденцію тяжіння до андрогінності серед досліджуваних. Гетерогенність вибірки є помірною: стандартне відхилення та дисперсія становлять 0,4445 та 0,1976 відповідно, і вказують на середній розкид значень. Асиметрія 0,1613 свідчить про слабе зміщення вправо, тобто більшість респондентів мають значення ближче до фемінності. Екссес 0,4349 є додатнім, що вказує на дещо загострений розподіл порівняно з нормальним. Діапазон значень від -0,93 до 1,041 вказує на те, що серед більшості респондентів переважає тенденція до андрогінності з незначним відхиленням у бік фемінності.

Для жінок середнє значення індексу статевої ролі становить 0,1215, що свідчить про переважання андрогінних рис, з незначним відхиленням у бік фемінності. Медіана та мода становить 0,06 та 0, що також вказує на схильність до андрогінності. Стандартне відхилення становить 0,4825, а дисперсія 0,2328, це вказує на більший розкид значень, ніж у загальній вибірці. Асиметрія -0,0948 говорить про майже симетричний розподіл, з невеликим зміщенням вліво. Екссес 0,3043 демонструє, що розподіл дещо загострений порівняно з нормальним розподілом. Мінімальне значення IS становить -0,93, а максимальне – 1,04, що свідчить про майже повне домінування андрогінного типу серед жінок, за виключенням однієї респондентки з фемінним типом.

Для чоловіків у цій вибірці характерна тенденція до андрогінності. Середнє значення IS становить -0,104, що вказує на домінування нейтральних рис у цій групі з незначним зміщенням у бік маскулінності. Медіана становить -0,06 підтверджує цю тенденцію. Мода становить 0,12, що відображає наявність окремих чоловіків із більш фемінними рисами, які зміщують

найбільш типове значення. Стандартне відхилення становить 0,2936, дисперсія 0,0862, що вказує на менший розкид значень, ніж у жінок. Асиметрія -0,6162 говорить про більш скошений вліво розподіл – це означає, що більшість чоловіків мають значення індексу статевої ролі нижче середнього. Екссес 0,8914 є додатнім, що вказує на гострий розподіл порівняно з нормальним. Максимальне значення 0,35 вказує на наявність чоловіків із вираженою андрогінністю, але з незначним переважанням маскулінних рис.

Графічне зображення результатів розподілу типів гендерної ідентичності для основної групи за статево-рольовим опитувальником С. Бем представлено графіком на рисунку 2.1.

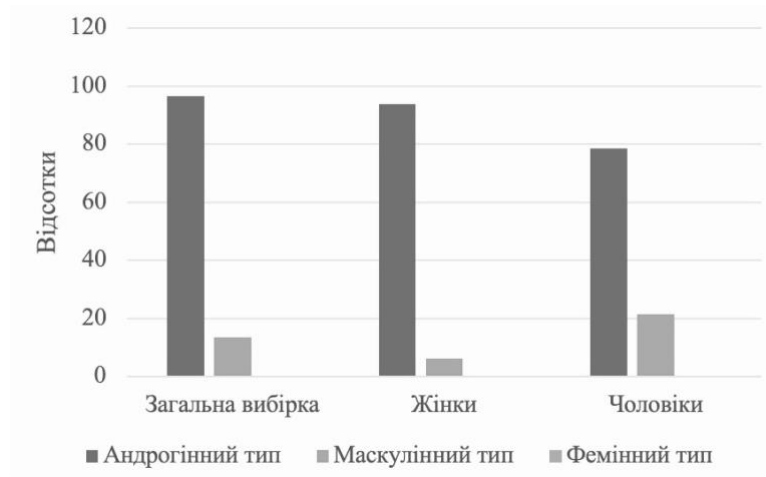

Рис. 2.1 Результати статево-рольового опитувальника С. Бем для основної групи, %

Було встановлено, що 86,67% респондентів виявляють андрогінний тип, 13,33% – маскулінний тип та жоден з респондентів не виявив фемінний тип статево-рольової поведінки. Серед жінок андрогінний тип складає 93,75%, маскулінний - 6,25% та жодна з респонденток не виявляє фемінний тип. Серед чоловіків найпоширеніший тип – андрогінний 78,57%, також 21,43% респондентів виявляють маскулінний тип.

Графічне зображення результатів розподілу типів гендерної ідентичності для контрольної групи за статево-рольовим опитувальником С. Бем представлено графіком на рисунку 2.2.

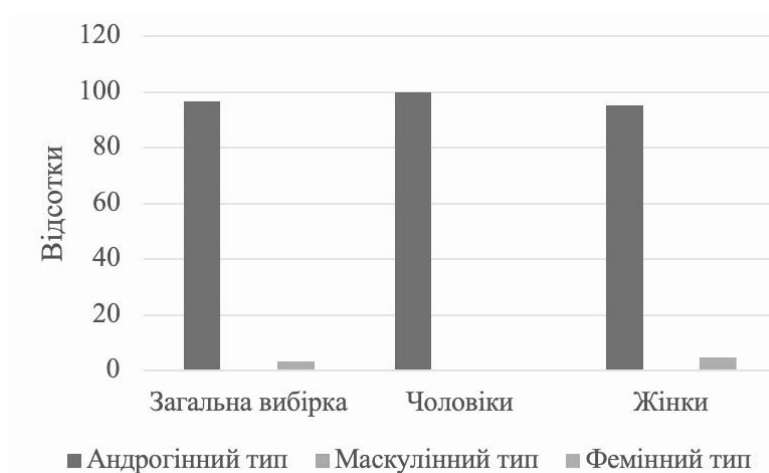

Рис. 2.2 Результати статево-рольового опитувальника С. Бем для контрольної групи, %

Можна побачити, що 96,67% всіх респондентів виявляють андрогінний тип та 3,33% – фемінний, жоден з респондентів не виявив маскулінний тип статево-рольової поведінки. Серед жінок 95,24% мають андрогінний тип, 3,33% – фемінний. Всі чоловіки у вибірці мають андрогінний тип.

Для аналізу установок по відношенню до гендерних груп серед респондентів віком 20-25 та 50-55 було використано опитувальники оцінювання амбівалентного сексизму по відношенню до жінок і чоловіків П. Гліка і С. Фіск (в адаптації А. Ярошенко і Т. Семигіної). Результати проведеної методики наведено у таблицях 2.3 та 2.4.

У таблиці 2.3 можна побачити, що рівень ворожого сексизму у досліджуваній групі характеризується середнім значенням 12,47 балів при медіані 13 балів. Діапазон показників досить широкий – від 0 до 28 балів, що вказує на значні індивідуальні відмінності серед учасників. Модальне значення склало 15 балів, що дещо вище за середнє арифметичне. Коефіцієнт асиметрії 0,12 свідчить про незначну правосторонню асиметрію, тобто в розподілі переважають нижчі показники. Від’ємний ексцес -0,67 вказує на

плосковершинність розподілу, що підтверджує значну варіативність відповідей респондентів.

Таблиця 2.3

**Статистична характеристика показників амбівалентного сексизму
для респондентів основної групи**

Показник	Сер.	С. В.	Мін.	Мед.	Макс.	Ексц.	Асим.	Мо.	Дисп.
1	12,47	8,06	0	13	28	-0,67	0,12	15	64,95
2	15,9	4,25	6	15	23	-0,7	-0,11	14	18,02
3	4,97	1,77	1	5	8	-0,11	-0,63	5	3,14
4	6,43	2,08	2	6	10	-0,58	0,2	5	4,32
5	4,87	3,13	0	5,5	10	-1,19	-0,13	1	9,77
6	16,37	5,25	4	17	26	-0,44	-0,5	17	27,55
7	5,43	2,42	0	6	9	-0,73	-0,13	6	5,86
8	4,5	2,12	1	4	10	-0,43	0,31	3	4,49
9	6,43	2,28	1	7	10	-0,82	-0,24	6	5,22
10	12,37	6,29	0	13	29	0,4	0,3	6	39,59
11	3,2	2,02	0	3	9	1,53	1,33	0	4,07
12	6,1	2,48	0	6	10	-0,47	-0,39	4	6,15
13	3,07	2,92	0	3,5	10	0,56	0,76	5	8,55

Примітка: 1 – ворожий сексизм; 2 – доброзичливий сексизм; 3 – протекційний патерналізм; 4 – комплементарна гендерна диференціація; 5 – гетеросексуальна близькість; 6 – ворожість до чоловіків; 7 – образливий патерналізм; 8 – компенсаторна гендерна диференціація; 9 – гетеросексуальна ворожість; 10 – доброзичливість до чоловіків; 11 – матерналізм; 12 – комплементарна гендерна диференціація; 13 – гетеросексуальна близькість; Сер. – середнє; С. В. – стандартне відхилення; Мін. – мінімум; Мед. – медіана; Макс. – максимум; Ексц. – ексцес; Асим. – асиметрія; Мо. – мода; Дисп. – дисперсія.

Для показника доброзичливого сексизму характерне вище середнє значення – 15,9 балів, при медіані 15 балів. Найчастіше зустрічається значення 14 балів (мода). Розмах значень від 6 до 23 балів демонструє менший розкид

порівняно з ворожим сексизмом. Від'ємний коефіцієнт асиметрії $-0,11$ свідчить про лівосторонню асиметрію – переважання вищих за середнє значень. Плосковершинність розподілу підтверджується від'ємним показником ексцесу $-0,7$, що вказує на розосередженість даних по всьому діапазону можливих значень.

Для протекційного патерналізму середнє значення становить $4,97$ бали, медіана і мода – 5 балів. Показник має лівосторонню асиметрію (коефіцієнт $-0,63$), що вказує на тенденцію до вищих значень. Ексцес близький до нуля $-0,11$, що свідчить про незначне відхилення від нормального розподілу.

Підшкала комплементарної гендерної диференціації характеризується найвищими показниками серед усіх компонентів доброзичливого сексизму – середнє $6,43$ бали при медіані 6 балів. Модальне значення 5 балів – нижче за середнє, що узгоджується з позитивною асиметрією $0,20$. Розподіл плосковершинний (ексцес $-0,58$), що вказує на суттєву варіативність відповідей.

У підшкалі гетеросексуальна близькість середній показник складає $4,87$ балів при медіані $5,5$ балів та демонструє значну розбіжність між мірами центральної тенденції. Особливо цікавим є значення моди – 1 бал, що разом із лівосторонньою асиметрією $-0,13$ свідчить про біполяризацію відповідей. Дуже низький ексцес $-1,19$ підтверджує суттєву неоднорідність розподілу.

Показник ворожості щодо чоловіків має найвище середнє значення серед усіх шкал – $16,37$ балів, медіана також висока – 17 балів. Модальне значення співпадає з медіаною – 17 балів. Виражена лівостороння асиметрія $-0,50$ вказує на переважання високих показників у більшості респондентів. Плосковершинність розподілу – ексцес $-0,44$, свідчить про значну варіативність відповідей.

Аналіз показує, що рівень образливого патерналізму характеризується середнім значенням $5,43$ балів при медіані 6 балів. Діапазон показників варіюється від 0 до 9 балів. Модальне значення також становить 6 балів, що

співпадає з медіаною. Від'ємний коефіцієнт асиметрії $-0,13$ вказує на незначну лівосторонню асиметрію – тобто в розподілі дещо переважають вищі значення. Плосковершинність розподілу підтверджується від'ємним показником ексцесу $(-0,73)$, що свідчить про розосередженість відповідей респондентів.

Середнє значення компенсаторної гендерної диференціації становить 4,5 балів, медіана – 4 бали. Мода дорівнює 3 бали, що нижче за середнє значення. Позитивний коефіцієнт асиметрії $0,31$ свідчить про правосторонню асиметрію – у вибірці більше представлених нижчі показники, а розподіл зміщений у правий бік. Від'ємний ексцес $-0,43$ вказує на плосковершинність розподілу, хоча розсіювання не настільки значне, як у деяких інших підшкалах.

Гетеросексуальна ворожість має найвище середнє значення серед усіх компонентів ворожості щодо чоловіків – 6,43 балів при медіані 7 балів. Модальне значення 6 балів дещо нижче за медіану. Від'ємна асиметрія $-0,24$ свідчить про незначне переважання вищих значень. Від'ємний ексцес $-0,82$ вказує на виражену плосковершинність розподілу з розсіюванням відповідей по всьому діапазону можливих значень.

Середній рівень матерналізму становить 3,2 бали при медіані 3 бали. Цікавою особливістю є нульове модальне значення, що разом із високою позитивною асиметрією $1,33$ демонструє суттєве зміщення розподілу в бік низьких значень. Значний позитивний ексцес $1,53$ вказує на гостровершинність розподілу з концентрацією більшості значень навколо низьких показників та наявністю окремих високих значень, що створюють “хвіст” розподілу.

Шкала комплементарної гендерної диференціації має найвищі показники серед усіх компонентів доброзичливості щодо чоловіків – середнє 6,1 бали при медіані 6 балів. Модальне значення становить 4 бали, що нижче за середнє. Від'ємна асиметрія $-0,39$ свідчить про переважання вищих значень.

Ексцес становить -0,47, що вказує на плосковершинність розподілу та значну варіативність відповідей.

Середній показник гетеросексуальної близькості становить 3,07 балів при медіані 3,5 балів. Спостерігається значний розрив між медіаною та модою (5 балів), що вказує на неоднорідність розподілу. Позитивна асиметрія у 0,76 підтверджує переважання нижчих значень. Позитивний ексцес – 0,56, свідчить про певну гостровершинність розподілу, проте високе стандартне відхилення 2,92 при середньому 3,07 вказує на надзвичайно високу варіативність відповідей – від 0 до 10 балів.

Загалом можна відзначити амбівалентність гендерних установок, оскільки у респондентів спостерігаються одночасно і доброзичливі, і ворожі установки щодо обох статей, що вказує на складність і неоднозначність гендерних уявлень серед респондентів. Також помітна асиметричність ставлення до статей: показники ворожості щодо чоловіків – 16,37 балів виявилися вищими, ніж показники ворожого сексизму щодо жінок – 12,47 балів, тоді як доброзичливий сексизм щодо жінок – 15,9 балів має вищі значення, ніж доброзичливість щодо чоловіків – 12,37 балів. Серед усіх підшкал найвищі показники мають “комплементарна гендерна диференціація” як у доброзичливому сексизмі – 6,43 балів, так і в доброзичливості щодо чоловіків – 6,1 балів, а також “гетеросексуальна ворожість” – 6,43 балів, що свідчить про тенденцію приписувати різні характеристики та ролі чоловікам і жінкам. Спостерігається контрастність у гетеросексуальних установках: показник гетеросексуальної ворожості – 6,43 балів значно перевищує показники гетеросексуальної близькості як щодо жінок – 4,87 балів, так і щодо чоловіків – 3,07 балів, що може вказувати на наявність певної напруженості у сприйнятті гетеросексуальних відносин. Практично всі показники мають від’ємний ексцес, що свідчить про плосковершинність розподілів і значне розсіювання даних, вказуючи на суттєві індивідуальні відмінності та неоднорідність вибірки з точки зору гендерних установок. Щодо

патерналістичних установок, образливий патерналізм у 5,43 балів має значно вищі показники, ніж матерналізм – 3,2 балів, що може свідчити про більшу схильність відзначати контролюючу роль чоловіків (з негативною конотацією), ніж опікуючу роль жінок. Більшість шкал демонструють асиметричність розподілу, що вказує на відхилення від нормального розподілу та підкреслює комплексність досліджуваного феномену.

Таблиця 2.4

**Статистична характеристика показників амбівалентного сексизму
для респондентів контрольної групи**

Показник	Сер.	С. В.	Мін.	Мед.	Макс.	Ексц.	Асим.	Мо.	Дисп.
1	8,85	6,62	0	8	21	-1,4	0,32	2	45
2	13,5	6,5	0	13	26	-0,14	0,07	8	40
3	4,3	3	0	5	10	-0,7	0,02	6	8
4	5,57	2,7	0	6	10	-0,08	0,22	7	6,2
5	3,8	2,8	0	3,5	9	-0,82	-0,2	2	6,2
6	15	7,2	0	15	30	0,12	0,01	15	42
7	5,6	3,2	0	5,5	10	1,23	-0,15	7	7,4
8	4,5	2,5	0	4	9	-0,59	0,3	4	6
9	5,75	2,6	0	5,5	10	0,3	0,02	5	7
10	11	7,2	0	12	28	-0,1	1,43	7	55
11	2,6	2,3	0	2	9	0,29	1	0	7
12	5,23	3,1	0	5,5	10	-0,88	-0,24	6	7
13	6,7	3,4	0	3	10	-0,1	4	0	42,4

Примітка: 1 – ворожий сексизм; 2 – доброзичливий сексизм; 3 – протекційний патерналізм; 4 – комплементарна гендерна диференціація; 5 – гетеросексуальна близькість; 6 – ворожість до чоловіків; 7 – образливий патерналізм; 8 – компенсаторна гендерна диференціація; 9 – гетеросексуальна ворожість; 10 – доброзичливість до чоловіків; 11 – матерналізм; 12 – комплементарна гендерна диференціація; 13 – гетеросексуальна близькість; Сер. – середнє; С. В. – стандартне відхилення; Мін. – мінімум; Мед. – медіана; Макс. – максимум; Ексц. – ексцес; Асим. – асиметрія; Мо. – мода; Дисп. – дисперсія.

У таблиці 2.4 можна побачити, що середнє значення ворожого сексизму становить 8,85 балів при медіані 8 балів. Діапазон показників досить широкий – від 0 до 2 балів. Модальне значення 2 бали, що значно нижче за середнє, це в свою чергу свідчить про переважання низьких показників у вибірці. Позитивний коефіцієнт асиметрії 0,32 підтверджує правосторонню асиметрію з переважанням нижчих значень. Від’ємний ексцес -1,4 вказує на виражену плосковершинність розподілу, тобто значення розподілені досить рівномірно по всьому діапазону можливих оцінок.

Середнє значення доброзичливого сексизму становить 13,5 балів, медіана – 13 балів. Показники варіюються від 0 до 26 балів. Модальне значення 8 балів – нижче за середнє. Коефіцієнт асиметрії близький до нуля 0,07, що вказує на майже симетричний розподіл. Ексцес також близький до нуля -0,14, це свідчить про розподіл, близький до нормального.

Середнє значення протекційного патерналізму становить 4,3 балів при медіані 5 балів. Найчастіше зустрічається значення 6 балів, що вище за середнє. Коефіцієнт асиметрії близький до нуля 0,02, що вказує на симетричність розподілу. Від’ємний ексцес -0,7 свідчить про плосковершинність, тобто значну розосередженість даних.

Для комплементарної гендерної диференціації середній показник становить 5,57 балів, медіана – 6 балів. Найчастіше зустрічається значення 7 балів, що вище за середнє. Позитивна асиметрія 0,22 свідчить про деяке переважання нижчих значень. Ексцес близький до нуля – -0,08, вказує на розподіл, близький до нормального.

Середнє значення гетеросексуальної близькості становить 3,8 балів при медіані 3,5 балів. Модальне значення в 2 бали є нижчим за середнє. Від’ємна асиметрія -0,2 вказує на лівосторонню асиметрію з невеликим переважанням вищих значень. Від’ємний ексцес -0,82 свідчить про виражену плосковершинність розподілу.

Середнє значення показника ворожості щодо чоловіків становить 15 балів, що співпадає з медіаною та модою в 15 балів. Це вказує на симетричність та центрованість розподілу, що підтверджується коефіцієнтом асиметрії, близьким до нуля 0,01. Слабо позитивний ексцес 0,12 вказує на розподіл, дуже близький до нормального.

Середнє значення образливого патерналізму становить 5,6 балів при медіані 5,5 балів. Модальне значення 7 балів – вище за середнє. Слабо від'ємна асиметрія -0,15 вказує на невелике переважання вищих значень. Значний позитивний ексцес 1,23 свідчить про гостровершинність розподілу з високою концентрацією значень навколо центральних показників.

Середнє значення компенсаторної гендерної диференціації – 4,5 балів при медіані 4 бали. Модальне значення співпадає з медіаною – 4 бали. Позитивна асиметрія – 0,3, свідчить про переважання нижчих значень. Від'ємний ексцес -0,59 вказує на плосковершинність розподілу.

Гетеросексуальна ворожість має середній показник 5,75 балів, медіану 5,5 балів та модальне значення 5 балів, що є близьким до середнього. Коефіцієнт асиметрії становить 0,02, що свідчить про симетричний розподіл. Слабо позитивний ексцес 0,3 вказує на незначну гостровершинність.

Доброзичливість щодо чоловіків характеризується середнім значенням 11 балів, медіаною 12 балів і модальним значенням 7 балів, яке є нижчим за середнє. Різниця між середнім значенням і модою вказує на можливу асиметрію. Ексцес -0,1 є близьким до нуля, що свідчить про розподіл, наближений до нормального.

Матерналізм має середнє значення 2,6 балів при медіані 2 бали. Найчастіше зустрічається значення 0 балів, що вказує на переважання низьких оцінок. Правостороння асиметрія підтверджується коефіцієнтом 1, що свідчить про значне переважання нижчих значень. Позитивний ексцес 0,29 вказує на деяку гостровершинність розподілу.

Комплементарна гендерна диференціація щодо чоловіків має середній показник 5,23 балів, медіану 5,5 балів та модальне значення 6 балів, яке перевищує середнє. Від'ємна асиметрія -0,24 свідчить про лівосторонній розподіл із переважанням вищих значень, а від'ємний ексцес -0,88 вказує на виражену плосковершинність.

Гетеросексуальна близькість щодо чоловіків характеризується середнім значенням 6,7 балів при медіані 3 бали, що говорить про значну розбіжність цих показників. Модальне значення 0 балів суттєво відрізняється від середнього, що вказує на високу варіативність відповідей. Це підтверджується великим стандартним відхиленням 3,4 балів і дисперсією 42,4. Наявність високого середнього значення при низькій медіані та моді свідчить про окремі дуже високі значення, які зміщують середнє.

У цілому, дані демонструють складні патерни гендерних установок. Ворожість щодо чоловіків – 15 балів, має вищі показники порівняно з ворожим сексизмом – 8,85 балів, при цьому доброзичливий сексизм у 13,5 балів вищий за доброзичливість щодо чоловіків – 11 балів. Більшість розподілів характеризуються плосковершинністю, що вказує на значну варіативність відповідей і неоднорідність вибірки.

Також можна відзначити контраст між гетеросексуальною близькістю щодо жінок – 3,8 балів, та щодо чоловіків – 6,7 балів, а також між матерналізмом у 2,6 балів і образливим патерналізмом – 5,6 балів.

Наявність різноспрямованих асиметрій і значень ексцесу в різних підшкалах свідчить про неоднорідність і багатовимірність гендерних установок, де різні аспекти сприйняття статей можуть проявлятися по-різному, часом демонструючи суперечливі тенденції.

З метою встановлення рівня гендерної упередженості серед респондентів було використано опитувальник гендерних установок “GENDER BIAS QUIZ” адаптований українськими вченими Т. О. Костіною та І. С. Булах. Результати проведеної методики наведено у таблицях 2.5 та 2.6.

Таблиця 2.5

**Кількісний аналіз вираженості гендерних установок
серед респондентів основної групи**

Показник	Сер.	С. В.	Мін.	Мед.	Макс.	Експ.	Асим.	Мо.	Дисп.
Рівень гендерної упередженості	36,7	12,73	20	32,5	70	0,4	0,54	29	162

У таблиці 2.5 середнє значення рівня гендерної упередженості становить 36,37 балів при медіані 32,5 балів. Діапазон показників досить широкий – від 20 до 70 балів, що вказує на значні індивідуальні відмінності серед учасників. Модальне значення склало 29 балів, що нижче за середнє значення.

Коефіцієнт асиметрії 0,54 свідчить про помірну правосторонню асиметрію, тобто в розподілі переважають нижчі показники, хоча присутні і високі значення, які зміщують середнє. Додатний ексцес 0,42 вказує на незначну гостровершинність розподілу, що вказує деяку концентрацію результатів навколо центральних значень.

Стандартне відхилення – 12,73 балів та дисперсія 162 підтверджують значну варіативність відповідей респондентів, що може свідчити про неоднорідність досліджуваної групи щодо сприйняття гендерних упереджень.

Графічне зображення розподілу рівня гендерної упередженості серед респондентів основної групи представлено графіком на рисунку 2.3.

На графіку видно, що у загальній вибірці переважає низький рівень гендерних упереджень, що становить 60%, при цьому середній рівень демонструють 30% опитаних. Значно менша частка респондентів має високий 6,67% та дуже високий 3,33% рівні упереджень.

Порівняльний аналіз даних за статтю виявляє помітні гендерні відмінності. Серед чоловіків найбільша частка демонструє середній рівень упереджень 46,15%, тоді як низький рівень притаманний для 38,46% чоловіків.

Високий та дуже високий рівні упереджень спостерігаються у 15,38% та 7,69% чоловіків відповідно.

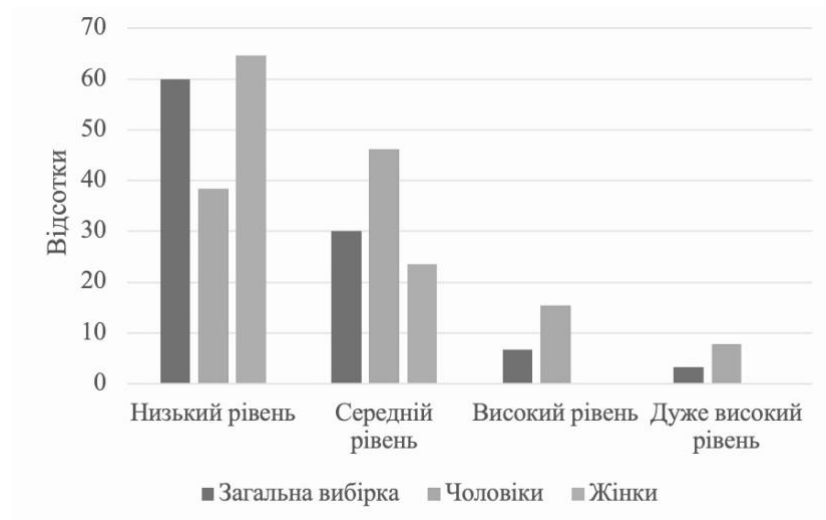

Рис. 2.3 Розподіл рівня гендерної упередженості серед основної групи, %

Жіноча частина вибірки характеризується переважно низьким рівнем гендерних упереджень 64,7%, середній рівень демонструють 23,53% жінок. Особливо показовим є те, що серед жінок повністю відсутні представниці з високим та дуже високим рівнями гендерних упереджень (0% в обох категоріях).

Таблиця 2.6

Кількісний аналіз вираженості гендерних установок серед респондентів контрольної групи

Показник	Сер.	С. В.	Мін.	Мед.	Макс.	Ексц.	Асим.	Мо.	Дисп.
Рівень гендерної упередженості	33,4	10,8	20	32,5	56	-0,7	0,6	23	116

У таблиці 2.6 можна побачити, що середнє значення показника рівня гендерної упередженості становить 33,4 балів, при медіані 32,5 балів. Ці значення досить близькі, що свідчить про відносну симетричність розподілу. Проте коефіцієнт асиметрії 0,6 вказує на наявність помірної правосторонньої

асиметрії, тобто розподіл дещо зміщений у бік нижчих значень, хоча присутні й вищі значення, які впливають на середнє.

Мінімальне значення показника – 20 балів, максимальне – 56 балів, що формує доволі широкий діапазон у 36 балів, в свою чергу це свідчить про значну варіативність індивідуальних проявів гендерної упередженості серед досліджуваних.

Мода становить 23 бали, що суттєво нижче за середнє арифметичне, це підтверджує зміщення розподілу в бік нижчих значень і вказує на те, що найбільш поширеним серед респондентів є порівняно низький рівень гендерної упередженості.

Від'ємний ексцес $-0,7$ свідчить про плосковершинність розподілу, що говорить про рівномірність розподілу результатів у центральній частині без яскраво вираженої концентрації біля середнього значення. Це також вказує на значну варіативність відповідей та відсутність чітко домінуючої тенденції серед досліджуваних.

Стандартне відхилення 10,8 балів та дисперсія 116 підтверджують значну варіативність у відповідях респондентів.

Графічне зображення розподілу рівня гендерної упередженості серед респондентів контрольної групи представлено графіком на рисунку 2.4.

На графіку видно, що у загальній вибірці спостерігається незначне переважання середнього рівня гендерних упереджень 53,57% над низьким 46,43%. Ця тенденція зберігається як у чоловічій, так і в жіночій частинах вибірки, хоча з деякими відмінностями.

Серед чоловіків різниця між рівнями більш виражена: 55,56% – середній рівень упереджень, тоді як 44,44% – низький. Це свідчить про дещо вищу схильність чоловіків до гендерних упереджень порівняно із загальною вибіркою.

У жінок різниця між категоріями менш помітна: 52,63% мають середній рівень і 47,37% – низький. Такі дані можуть вказувати на дещо нижчу схильність до гендерних упереджень порівняно з чоловіками.

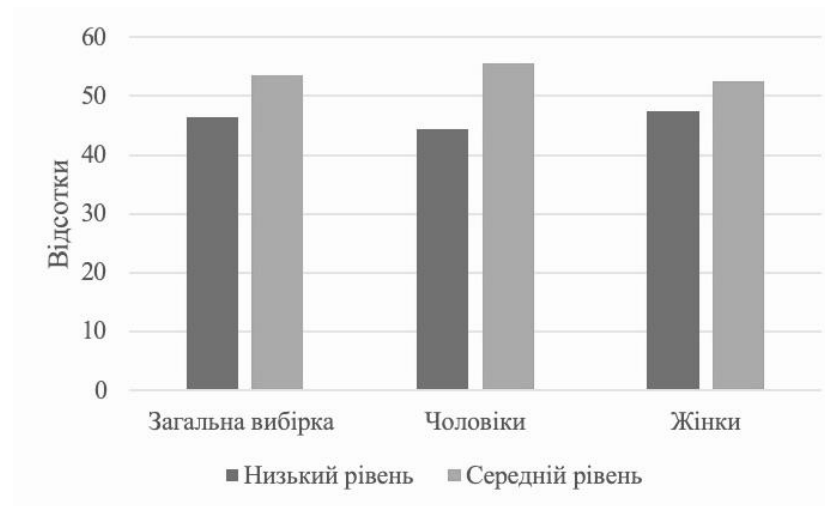

Рис. 2.4 Розподіл рівня гендерної упередженості серед контрольної групи, %

Для дослідження рівня самоповаги респондентів та аналізу її можливого зв'язку з уявленнями про гендерну рівність було використано шкалу самооцінки Розенберга.

Результати проведеної методики наведено у таблицях 2.7 та 2.8.

Таблиця 2.7

**Дескриптивна статистика рівня самоповаги
за шкалою самооцінки Розенберга для основної групи**

Показник	Сер.	С. В.	Мін.	Мед.	Макс.	Експ.	Асим.	Мо.	Дисп.
Рівень самоповаги	28,4	3,5	21	28	39	1,7	0,5	28	12,5

У таблиці можна побачити, що середнє значення показника рівня самоповаги становить 28,4 балів, що майже повністю збігається з медіаною та модою – 28 балів. Близькість цих трьох показників центральної тенденції свідчить про відносну симетричність розподілу та концентрацію більшості результатів навколо середнього значення.

Діапазон значень розподілений від 21 до 39 балів, формує помірну амплітуду в 18 балів. Стандартне відхилення 3,5 балів та дисперсія 12,5 вказують на невисоку варіативність результатів, тобто більшість респондентів демонструють показники, близькі до середнього значення.

Коефіцієнт асиметрії 0,5 свідчить про наявність незначної правосторонньої асиметрії, тобто в розподілі переважають показники дещо нижчі за середнє, хоча також присутні і вищі значення, які зміщують середнє арифметичне.

Високий додатний ексцес 1,7 вказує на гостровершинність розподілу, тобто простежується значна концентрацію результатів навколо середнього значення.

Графічне зображення розподілу рівня самоповаги серед респондентів основної групи представлено графіком на рисунку 2.5.

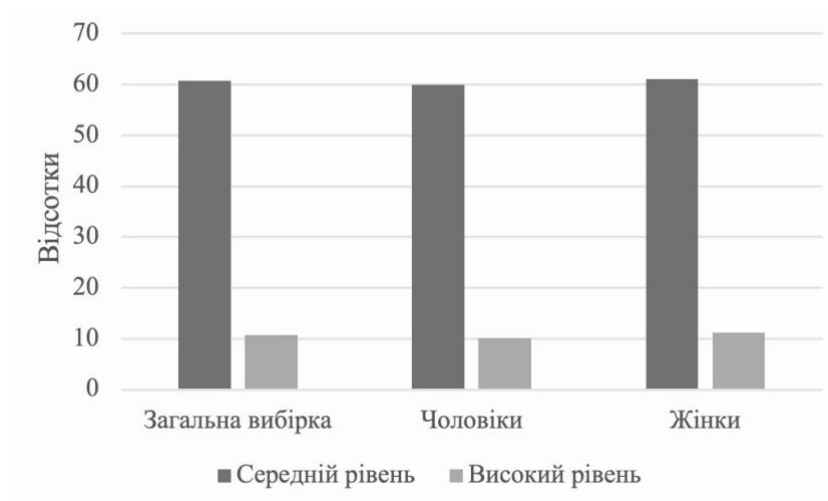

Рис. 2.5 Розподіл рівня самоповаги серед респондентів основної групи, %

На графіку можна побачити, що 96,7% усіх респондентів демонструють середній рівень самоповаги та лише 3,3% – високий. При цьому в жіночій групі всі 100% демонструють середній рівень, а в чоловічій – 92,9% середній і 7,1% високий.

Таблиця 2.8

**Дескриптивна статистика рівня самоповаги
за шкалою самооцінки Розенберга для контрольної групи**

Показник	Сер.	С. В.	Мін.	Мед.	Макс.	Експ.	Асим.	Мо.	Дисп.
Рівень самоповаги	27,3	6	17	28	38	-1,23	0,05	20	37,85

У таблиці 2.8 видно, що середнє значення показника рівня самоповаги становить 27,3 балів, що приблизно відповідає середньому рівню самоповаги за шкалою Розенберга. Медіана дорівнює 28 балів – це дуже близько до середнього арифметичного та свідчить про відносну симетричність розподілу, що підтверджується низьким коефіцієнтом асиметрії 0,05, який вказує на майже симетричний розподіл даних.

Діапазон значень досить широкий – від мінімального 17 балів до максимального 38 балів, що формує амплітуду в 21 бал. Такий значний розмах вказує на суттєві індивідуальні відмінності у рівні самоповаги серед респондентів. Стандартне відхилення 6 балів та висока дисперсія 37,85 підтверджують значну варіативність результатів.

Модальне значення 20 балів – нижче за середнє та медіану, що свідчить про певну частотність нижчих показників самоповаги, хоча загальний розподіл залишається симетричним.

Показник ексцесу -1,23 вказує на виражену плосковершинність розподілу, тобто значення розподілені досить рівномірно в діапазоні між мінімумом і максимумом. Такі показники можуть вказувати на неоднорідність рівня самоповаги досліджуваної групи.

Графічне зображення розподілу рівня самоповаги серед респондентів контрольної групи представлено графіком на рисунку 2.6.

На графіку можна побачити, що 60,7% усіх респондентів демонструють середній рівень самоповаги, 10,7% – високий, а 3,6% – низький. Серед жінок

61,1% мають середній рівень самоповаги, 11,1% – високий, і жодна учасниця не має низького рівня. У чоловічій групі 60% демонструють середній рівень, 10% – високий та 10% мають низький рівень самоповаги.

Перехідний рівень зустрічається у 20% чоловіків та 27,8% жінок.

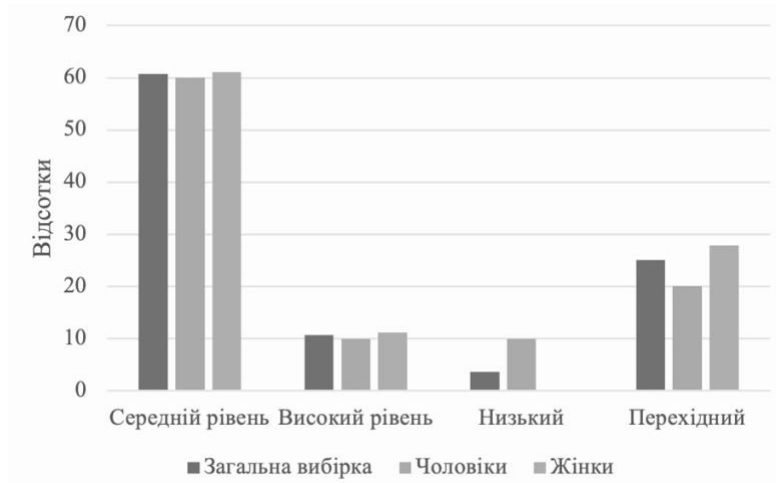

Рис. 2.6 Розподіл рівня самоповаги серед респондентів контрольної групи, %

Таким чином, у молодшій віковій групі переважає андрогінний тип, при цьому жінки демонструють андрогінність із незначним нахилом у бік фемінності, а чоловіки – андрогінність із тяжінням до маскулінності. У старшій віковій групі андрогінний тип є ще більш поширений, причому всі чоловіки цієї групи демонструють андрогінний тип.

Щодо гендерних упереджень спостерігаються значні відмінності між віковими групами. В основній групі переважає низький рівень гендерних упереджень, особливо серед жінок, тоді як чоловіки частіше демонструють середній рівень упереджень. У контрольній групі домінує середній рівень гендерних упереджень, з подібними тенденціями як у чоловічій, так і в жіночій підгрупах.

В обох вікових групах переважає середній рівень самоповаги, проте розподіл значень у групах різниться. У молодшій групі майже всі респонденти демонструють середній рівень самоповаги з незначною варіативністю результатів. У старшій групі спостерігається більша різноманітність:

більшість опитуваних має середній рівень, однак серед цієї групи представлені результати високого, низького та перехідного рівня.

2.3. Особливості вікового аспекту уявлень про гендерну рівність

З метою дослідження особливостей вікового аспекту уявлень про гендерну рівність нами було проведено кореляційний аналіз взаємовпливу між результатами методик в обох вікових групах. Для аналізу даних використовувався коефіцієнт рангової кореляції Спірмена на базі програми EXCEL. Цей метод було обрано, оскільки перевірка показала, що більшість розподілів або близька до нормального, або не відповідає критеріям нормальності.

Аналіз взаємозв'язку між гендерною ідентичністю, гендерними установками та рівнем амбівалентного сексизму у різних вікових групах наведено у таблиці 2.9.

З таблиці 2.9 можна побачити, що в основній групі (20-25 років) виявлено чотири статистично значущі кореляції. Взаємозв'язок між гендерною ідентичністю та доброзичливим сексизмом ($r_s=0,58$) становить помірну позитивну кореляцію, що може вказувати на тенденцію молодих людей з традиційними переконаннями демонструвати “чемне” ставлення до жінок, де романтизовані погляди слугують прикриттям для внутрішньої мізогінії. Протекційний патерналізм – $r_s=1$, показує надзвичайно сильний позитивний зв'язок, що може пояснюватися впливом медіа та популярної культури, яка схвалює захисну роль чоловіка. Гетеросексуальна близькість ($r_s = 0,46$) та комплементарна гендерна диференціація теж показують суттєві позитивні кореляції з показником гендерної ідентичності. Тобто молодь скоріше вибудовує близькі стосунки відповідно до традиційних моделей та переконані, що чоловіки й жінки доповнюють один одного через притаманні їм “природні” відмінності

Таблиця 2.9

**Кореляційний зв'язок між показниками гендерної ідентичності,
гендерних установок та амбівалентного сексизму**

Показник	Основна група (20-25)		Контрольна група (50-55)	
	r_s	p	r_s	p
Гендер. уст.	-0,33	0,07	-0,5	0,44
Ворож. Секс.	0,23	0,15	-0,14	0,5
Добр. Секс.	0,58	0,01	0,4	0,05
Прот. Патерн.	1	0,004	0,13	0,5
Комп. Г. Диф.	0,23	0,15	0,3	0,14
Г-секс. Близк.	0,46	0,04	0,21	0,3
Ворож. до чол.	-0,35	0,18	-0,25	0,2
Образл. Патерн.	-0,12	0,4	-0,02	1
Комп. Г. Диф.	0,23	0,15	0,23	0,247
Г-секс. Ворож.	-0,23	0,3	-0,007	1
Добр. до чол.	0,34	0,07	-0,2	0,4
Матернал.	0,5	0,05	0,3	0,12
Комп. Г. Диф.	0,7	0,005	0,2	0,4
Г-секс. Близк.	-0,5	0,1	0,4	0,06

Примітка: значущі кореляції ($p < 0,05$) виділені напівжирним шрифтом

У контрольній групі (50-55 років) виявлено лише одну статистично значущу кореляцію між гендерною ідентичністю та доброзичливим сексизмом – $r_s = 0,4$. Відсутність значущих кореляцій для більшості показників у старшій групі може свідчити про стабільність гендерних поглядів у зрілому віці – з віком гендерні установки стають більш інтегрованими у загальну систему цінностей і менше залежать від окремих особистісних характеристик. Люди старшого віку формували свої погляди в період інших соціальних норм, але з часом під впливом суспільних змін їхні погляди частково трансформувались, що пояснює менш виражений, але присутній зв'язок між гендерною ідентичністю та доброзичливим сексизмом.

Більша кількість значущих кореляцій у молодшій групі може вказувати на те, що гендерна ідентичність та пов'язані з нею установки знаходяться у

процесі активного формування та взаємовпливу. У молодому віці ці компоненти є більш пластичними та взаємозалежними, тоді як у старшому віці вони стабілізуються і функціонують незалежно.

Для аналізу взаємозв'язку між гендерними установками та проявами амбівалентного сексизму у представників різних вікових категорій було проведено кореляційний аналіз, результати якого представлено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

**Показники кореляції між гендерними установками
та амбівалентним сексизмом**

Показник	Основна група (20-25)		Контрольна група (50-55)	
	r_s	p	r_s	p
Ворож. Секс.	1	0	0,4	0,1
<u>Добр. Секс.</u>	0	1	0,02	1
<u>Прот. Патерн.</u>	0,03	1	0,03	1
Комп. Г. Диф.	-0,64	0,0001	-0,008	1
Г-секс. Близк.	0,44	0,02	0,2	0,4
Ворож. до <u>чол.</u>	-0,07	1	0,1	0,54
<u>Образл. Патерн.</u>	0,3	0,12	-0,05	1
Комп. Г. Диф.	-0,05	1	0,03	1
Г-секс. Ворож.	-0,23	0,23	0,12	0,54
<u>Добр. до чол.</u>	0,8	0	0,5	0,02
<u>Матернал.</u>	0,7	0	0,5	0,01
<u>Компл. Г. Диф.</u>	0,7	0,0001	0,3	0,14
Г-секс. Близк.	0,7	0,05	0,5	0,0110

Примітка: значущі кореляції ($p < 0,05$) виділені напівжирним шрифтом

З таблиці 2.10 можна побачити, що в основній групі (20-25 років) виявлено декілька статистично значущих кореляцій. Ворожий сексизм має ідеальну кореляцію з гендерними установками – $r_s = 1$, що може свідчити про сформовану систему негативних стереотипів щодо жінок у цій віковій групі. Такі результати можуть відображати вплив традиційних соціальних структур і гендерної соціалізації, яка продовжує транслювати патріархальні цінності

навіть у сучасному суспільстві, де молоді люди все ще засвоюють стереотипні погляди на ролі та можливості жінок.

Компліментарна гендерна диференціація має значну негативну кореляцію – $r_s = -0,64$. Цей взаємозв'язок може вказувати на те, що молоді люди з меншою схильністю до розмежування гендерних ролей проявляють вищий рівень сексизму. Такі поттерни можна пояснити тим, що відмова від визнання природних відмінностей між статями іноді маскує латентні сексистські погляди, а удавана підтримка гендерної рівності може приховувати глибинні сексистські установки.

Показник гетеросексуальної близькості показує помірну позитивну кореляцію – $r_s = 0,44$, що може свідчити про тенденцію молодих людей будувати романтичні стосунки на основі традиційних гендерних моделей.

Доброзичливість до чоловіків має дуже високу кореляцію з рівнем гендерних установок – $r_s = 0,8$, що в свою чергу може відображати тенденцію молоді до балансування у гендерних поглядах – критичне ставлення до певних аспектів маскулінності поєднується з загальним позитивним ставленням до чоловіків як групи.

Висока позитивна кореляція ($r_s = 0,7$) між гендерними установками та матерналізмом може вказувати на укорінення традиційних гендерних ролей навіть у молодшому поколінні. Навіть попри загальне поширення ідей рівності, у частини молоді зберігаються уявлення, що «жінка – мати, берегиня» а «чоловік – захисник і голова». Однак, оскільки матерналізм має доброзичливий характер, молодь може не усвідомлювати його як сексизм, сприймаючи скоріше як «повагу до жінки».

У контрольній групі (50-55 років) статистично значущих кореляцій помітно менше. Доброзичливість до чоловіків ($r_s = 0,5$) та матерналізм ($r_s = 0,5$) залишаються значущими, що може свідчити про стабільність цих аспектів гендерних поглядів упродовж життя. Відсутність значущих кореляцій для інших показників може вказувати на те, що з віком гендерні установки стають

більш інтегрованими в загальну систему цінностей і менше залежать від окремих компонентів гендерної ідентичності.

У цій таблиці ми також бачимо переважання статистично значущих кореляцій серед респондентів молодшої групи. Ці результати можуть підтвердити твердження про те, що гендерні установки у цьому віці ще перебувають у процесі формування та більшій залежності від зовнішніх впливів, в той час, як старша вікова група має стабільні та диференційовані погляди на гендерну рівність.

З метою підтвердження або спростування наявності взаємозв'язку між самооцінкою та установками на гендерну рівність у представників різних вікових груп, було проведено статистичну обробку результатів емпіричного дослідження. Результати аналізу наведено у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

**Кореляційні зв'язки між рівнем самоповаги та показниками
гендерних уявлень**

Показники	Основна група (20-25)		Контрольна група (50-55)	
	r_s	p	r_s	p
IS	0,1	0,6	-0,03	0,9
Гендер. Уст.	-0,3	0,07	0,1	0,61
Ворож. Секс.	-0,08	0,7	0,2	0,41
Добр. Секс.	0,2	0,3	0,44	0,02
Прот. Патерн.	0,11	0,53	0,3	0,2
Комп. Ген. Диф.	0,07	0,71	0,4	0,05
Г-секс. Близк.	0,25	0,2	0,53	0,004
Ворож. До чол.	-0,12	0,51	0,2	0,4
Образл. Патерн.	-0,21	0,3	0,1	0,6
Комп. Г. Диф.	0,18	0,33	0,1	0,63
Г-секс. Ворож.	-0,11	0,6	0,11	0,6
Добр. До чол.	0,17	0,4	0,05	0,8
Матернал.	0,03	1	0,14	0,45
Компл. Г. Диф.	0,13	0,5	0,8	0,34
Г-секс. Близк.	0,15	0,41	-0,1	0,6

Примітка до Табл. 2.11: значущі кореляції ($p < 0,05$) виділені напівжирним шрифтом

З таблиці 2.11 можна побачити, що для респондентів основної групи (20-25 років) жодне значення кореляції між самоповагою та уявленнями про гендерну рівність не є статистично значущим. Виходячи з цього, можна припустити, що у молодшого покоління рівень самоповаги формується з опорою на інші критерії (досягнення, особисті якості, соціальні навички), а не через призму гендерних установок. Серед респондентів контрольної групи (50-55 років) простежується слабка додатня кореляція між самоповагою та доброзичливим сексизмом – $r_s = 0,44$, між самоповагою та комплементарною гендерною диференціацією – $r_s = 0,4$ та між самоповагою та гетеросексуальною близькістю – $r_s = 0,53$. Тобто люди старшого віку, що мають вищу самоповагу, схильні підтримувати більш традиційні погляди на гендерні ролі. Такий результат може бути пов'язаним з їхньою соціалізацією в період, коли традиційні гендерні ролі отримували соціальне схвалення, тому вищий рівень самооцінки в цьому контексті може бути результатом успішного виконання соціально схвалюваних гендерних ролей упродовж життя.

Для дослідження відмінностей середніх значень показників гендерних установок між віковими групами було проведено статистичний аналіз відмінностей між основною і контрольною групами з використанням U-критерій Манна-Уїтні, який підходить для випадків не нормальних розподілів. Результати наведено у таблиці 2.12.

З таблиці 2.12 можна побачити, що статистично значущі відмінності у середніх балах проведених методик серед респондентів двох вікових груп наявні за такими показниками, як: інтегральний показник гендерних установок (IS), загальні гендерні установки, ворожий сексизм, доброзичливий сексизм, компенсаторна гендерна диференціація (доброзичливий сексизм), гетеросексуальна близькість (доброзичливий сексизм), доброзичливість до

чоловіків, матерналізм, комплементарна гендерна диференціація (доброзичливість до чоловіків), гетеросексуальна близькість (доброзичливість до чоловіків).

Таблиця 2.12

**Порівняльна характеристика середніх значень
показників гендерних установок**

Показник	Основна група(20-25)	Контрольна група (50-55)	U-критерій	p-значення
IS	-0,2399	0,0437	321,5	0,04
Гендер. Уст.	36,7	33,4	313	0,03
Ворож. Секс.	12,47	8,85	248,5	0,002
Добр. Секс.	15,9	13,5	305	0,02
Прот. Патерн.	4,97	4,3	349,5	0,08
Комп. Ген. Диф.	6,43	5,57	302	0,02
Г-секс. Близк.	4,87	3,8	269	0,005
Ворож. До чол.	16,37	15	355	0,09
Образл. Патерн.	5,43	5,6	426	0,5
Комп. Г. Диф.	4,5	4,5	450	1
Г-секс. Ворож.	6,43	5,75	358,5	0,1
Добр. До чол.	12,37	11	332	0,05
Матернал.	3,2	2,6	328	0,04
Компл. Г. Диф.	6,1	5,23	310,5	0,03
Г-секс. Близк.	3,07	6,7	205	0,001

Примітка: значущі кореляції ($p < 0,05$) виділені напівжирним шрифтом

У молодшій групі найбільший вплив на гендерні установки мають ворожий сексизм (показник 12,47 балів), доброзичливий сексизм (показник 15,9 балів), компенсаторна та компліментарна гендерна диференціація (показники 6,43 і 6,1 балів). Ці показники відображають високу схильність до негативних установок щодо жінок, “м’яких” форм сексизму, а також сильне протиставлення гендерних ролей та характеристик. Основна група демонструє тенденцію до маскулінності ($IS = -0,2399$), що свідчить про гендерну поляризацію та може бути пов’язано з вищими показниками ворожого сексизму. Така тенденція може формуватися під впливом суперечливих

соціальних течій – з одного боку, прогресивних рухів (фемінізм, ЛГБТК+), з іншого – консервативної реакції на них.

Для респондентів старшої групи визначальними факторами є гетеросексуальна близькість (доброзичливість до чоловіків) з показником 6,7, що відображає практичний досвід міжстатевої взаємодії, андрогінна ідентичність ($IS = 0,0437$), яка демонструє збалансованість маскулінних і фемінінних рис, а також нижчі показники ворожого та доброзичливого сексизму (8,85 та 13,5 балів відповідно), що свідчать про менш стереотипне сприйняття гендерних ролей. Контрольна група також демонструє нижчі показники матерналізму (2,6 балів проти 3,2 балів), що може відображати менш ідеалізоване сприйняття материнської ролі, засноване на власному досвіді, на відміну від молодшої групи, яка може романтизувати материнство без практичного розуміння його складності.

Аналіз взаємозв'язків між віком та гендерними установками виявив, що молодша вікова група демонструє більш стереотипні та поляризовані гендерні установки, незважаючи на зростання в епоху прогресивних цінностей. Це може вказувати на те, що вплив суперечливих поглядів у соціальних мережах та інших медіа сильніше формує уявлення про гендерні ролі, ніж загальна ситуація в суспільстві. У молодшій групі спостерігається сильний взаємозв'язок між маскулінною ідентичністю та високими показниками ворожого сексизму, що може вказувати на компенсаторні механізми формування гендерної ідентичності в умовах соціальної невизначеності. Водночас високі показники доброзичливого сексизму та матерналізму можуть свідчити про спробу поєднати традиційні та сучасні погляди на гендерні ролі, що створює внутрішню суперечливість у системі гендерних установок молодого покоління.

У старшій групі спостерігається більш гармонійний зв'язок між андрогінною ідентичністю та нижчими показниками ворожого сексизму, що може бути результатом життєвого досвіду та адаптації до соціальних змін.

Високий показник гетеросексуальної близькості (доброзичливість до чоловіків) у поєднанні з нижчими показниками матерналізму вказує на більш реалістичне та прагматичне ставлення до гендерних ролей та міжстатевих взаємин. Старше покоління, сформоване в епоху радянського андрогінного ідеалу, засвоїло змішані гендерні характеристики, що проявилось у більш збалансованих поглядах на гендерні ролі.

Таким чином, основна група демонструє вищу кількість статистично значущих кореляцій між показниками гендерної ідентичності, сексизму та гендерних установок. Найбільший вплив на уявлення про гендерну рівність у цій групі мають ворожий сексизм, доброзичливий сексизм, комплементарна та компенсаторна гендерна диференціація, а також матерналізм. Зокрема, показник ворожого сексизму має ідеальну кореляцію з загальними гендерними установками, що свідчить про наявність глибоко вкорінених стереотипів щодо жінок. Водночас, доброзичливий сексизм і матерналізм залишаються популярними через свою зовнішню «позитивність», яка маскує внутрішню гендерну нерівність. Типова для цієї групи також є тенденція до маскуліності, що виявляється у більш жорсткому розмежуванні гендерних ролей.

У контрольній групі кількість значущих кореляцій значно менша, що вказує на відносну стабільність гендерних установок. Найбільший вплив на уявлення про гендерну рівність у цій групі мають гетеросексуальна близькість, андрогінна гендерна ідентичність та самоповага. На відміну від молодшої групи, у старших респондентів спостерігається збалансованість маскуліних і фемінінних рис, а також менша схильність до стереотипного мислення. Помірна позитивна кореляція між самоповагою та традиційними уявленнями про гендерні ролі свідчить про те, що у старшого покоління ці установки були соціально схваленими і стали частиною особистісного самосприйняття.

Висновки до II розділу

У процесі проведення дослідження було реалізовано три основні етапи: підготовчий, емпіричний та аналітичний. На підготовчому етапі здійснено теоретичний аналіз вітчизняної та зарубіжної психологічної літератури, що дозволило обґрунтувати теоретико-емпіричні засади дослідження, уточнити його проблематику, методологію та інструментарій. Для проведення дослідження було обрано ряд психодіагностичних методик, зокрема: Статеворольовий опитувальник С. Бем, Опитувальник оцінювання амбівалентного сексизму по відношенню до жінок і чоловіків П. Гліка та С. Фіск, Опитувальник гендерних установок “Gender Bias Quiz” (адапт. Костіної Т. О.) та Шкала самоповаги Розенберга (Rosenberg’s Self-Esteem Scale).

Емпіричний етап включав збір даних через мережу Інтернет за допомогою платформи "Google Forms". Вибірку склали 60 респондентів, рівномірно розподілених між двома віковими групами: 30 осіб віком 20-25 років (основна група) та 30 осіб віком 50-55 років (контрольна група).

Аналітичний етап передбачав кількісну та якісну обробку даних із застосуванням кореляційного аналізу за критерієм Спірмена та статистичного аналізу міжгрупових відмінностей за допомогою непараметричного U-критерію Манна-Уїтні.

Результати дослідження виявили відмінності у гендерній ідентичності та установках респондентів різних вікових груп. В обох групах переважає андрогінний тип гендерної ідентичності, проте у старшій групі ця тенденція виражена сильніше, особливо серед чоловіків. Щодо гендерних упереджень, у молодшій групі домінує низький рівень, тоді як у старшій – середній. Показники самоповаги в обох групах здебільшого відповідають середньому рівню, однак у старшій групі спостерігається більша варіативність результатів.

Кореляційний аналіз виявив, що у молодшій віковій групі існує більша кількість статистично значущих зв’язків між показниками гендерної

ідентичності, сексизму та гендерних установок. Найбільший вплив на уявлення про гендерну рівність у цій групі мають ворожий та доброзичливий сексизм, комплементарна та компенсаторна гендерна диференціація, а також матерналізм. Особливо важливим є виявлення ідеальної кореляції між ворожим сексизмом та загальними гендерними установками, що вказує на глибоко вкорінені стереотипи щодо жінок.

У старшій віковій групі кількість значущих кореляцій значно менша, що свідчить про більшу стабільність гендерних установок. На уявлення про гендерну рівність у цій групі найбільше впливають гетеросексуальна близькість, андрогінна гендерна ідентичність та самоповага. На відміну від молодшої групи, у старших респондентів спостерігається краща збалансованість маскуліnnих і фемініnnих рис та менша схильність до стереотипного мислення. Виявлена помірна позитивна кореляція між самоповагою та традиційними уявленнями про гендерні ролі, що відображає особливості соціалізації старшого покоління, для якого такі установки були соціально схваленими і стали частиною особистісного самосприйняття.

ВИСНОВКИ

Під час дослідження уявлень про гендерну рівність у представників різного віку було проведено теоретичний аналіз наукової літератури з обраної теми та здійснено емпіричне дослідження, що дало змогу виявити вікові особливості сприйняття гендерної рівності. Отримані результати дали змогу послідовно вирішити поставлені завдання, зокрема:

У процесі вирішення першого завдання було встановлено, що поняття “гендер” у сучасній психології трактується як соціально сконструйовані ролі, типи поведінки, види діяльності та характеристики, які суспільство вважає прийнятними для осіб певної статі. У сучасному науковому дискурсі чітко розрізняються терміни “стать” і “гендер”: перше стосується біологічних характеристик чоловіка, жінки або інтерсексуальної особи, тоді як друге охоплює психологічні, поведінкові, соціальні та культурні аспекти – такі як маскуліність, фемінність, небінарність, гендерна неконформність чи інші варіанти гендерної ідентичності. Сучасна психологічна наука підходить до вивчення гендеру з міждисциплінарної перспективи, поєднуючи психоаналітичні, соціально-когнітивні та постнеокласичні підходи, при цьому беручи до уваги взаємодію гендеру з іншими соціальними детермінантами – расою, класом, сексуальністю тощо. До ключових категорій, що описують гендер як соціальний конструкт, належать бінарні й небінарні гендери, гендерна ідентичність і гендерна дисфорія. У межах вітчизняної соціально-психологічної школи до основних конструктів, пов’язаних із гендером, відносять: гендерні ролі, стереотипи, установки, процеси гендерної соціалізації, гендерну рівність і владні відносини між статями.

У процесі вивчення уявлень про гендерну рівність у представників різного віку виявлено, що в обох досліджуваних групах переважає андрогінний тип гендерної ідентичності, однак у старшій групі ця тенденція виражена сильніше, особливо серед чоловіків. Це може вказувати на більшу

гнучкість і збалансованість гендерних ролей у старшому віці, можливо, через накопичений життєвий досвід або соціокультурні зміни.

У молодшій групі домінує низький рівень гендерних упереджень, тоді як у старшій – середній. Це може відображати вплив сучасних суспільних цінностей, орієнтованих на рівність. У старшій групі середній рівень упереджень вказує на збереження певних стереотипних уявлень, хоча з меншою стереотипізацією порівняно з молодшими.

Показники самоповаги в обох групах здебільшого відповідають середньому рівню, у старшій групі спостерігається більша варіативність результатів, що може свідчити про індивідуальні відмінності у сприйнятті себе в контексті гендерних ролей, можливо, через вплив вікових або соціальних факторів.

Вирішуючи третє завдання дослідження, було проаналізовано особливості вікового аспекту уявлень про гендерну рівність. Встановлено, що у основній групі зафіксовано більшу кількість статистично значущих кореляцій між показниками гендерної ідентичності, сексизму та гендерних установок. Визначальними факторами щодо уявлень про гендерну рівність виступають ворожий та доброзичливий сексизм, комплементарна й компенсаторна гендерна диференціація, а також матерналізм. Ворожий сексизм демонструє максимальну кореляцію з загальними гендерними установками, що ідентифікує наявність стійких стереотипних конструктів, вказуючи на стійкість негативних стереотипів.

Доброзичливий сексизм і матерналізм, попри позірну позитивність, сприяють прихованій гендерній нерівності, що ускладнює подолання стереотипів. Характерною є тенденція до маскулінності з жорстким розмежуванням гендерних ролей.

Контрольна група характеризується нижчим рівнем значущих кореляцій, що свідчить про відносну стабільність гендерних установок й менш стереотипізовані гендерні установки.

Домінуючими чинниками впливу виступають гетеросексуальна близькість, андрогінна гендерна ідентичність та самоповага. У старших респондентів спостерігається збалансованість маскулінних і фемінінних характеристик та знижена стереотипізація. Помірна позитивна кореляція між самоповагою та традиційними гендерними конструктами відображає інтеграцію соціально схвалених установок у структурі особистісної ідентичності старшого покоління. Позитивна кореляція між самоповагою та традиційними гендерними конструктами у старшій групі відображає інтеграцію соціально схвалених норм у їхню ідентичність, що може бути результатом адаптації до культурних очікувань.

Таким чином, уявлення про гендерну рівність залежать від рівня сексизму, гендерної ідентичності та самоповаги та варіюються залежно від віку. Молодші респонденти мають нижчий рівень гендерних упереджень і меншу стереотипізацію, тоді як старші демонструють середній рівень упереджень, але більшу андрогінність, особливо серед чоловіків. Сексизм, особливо ворожий, залишається значним бар'єром для формування рівноправних гендерних уявлень, а доброзичливий сексизм і матерналізм ускладнюють подолання структурної нерівності через їхню приховану природу. Самоповага в обох групах середня, але у старших варіюється сильніше, відображаючи інтеграцію традиційних гендерних норм. Андрогінна ідентичність і гетеросексуальна близькість сприяють стабільнішим установкам у контрольній групі.

Практична цінність проведеного дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів для розробки ефективних програм з подолання гендерних стереотипів та упереджень серед різних вікових груп. Отримані дані створюють емпіричне підґрунтя для впровадження цільових заходів для подолання прихованих форм гендерної нерівності. Виявлені закономірності можуть бути застосовані психологами, соціальними працівниками та освітянами при створенні диференційованих підходів до

формування егалітарних гендерних уявлень серед представників різних вікових категорій.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивчення взаємозв'язку між гендерною ідентичністю та іншими соціальними детермінантами (раса, клас, сексуальність), що дозволить розширити розуміння гендеру як багатовимірного конструкту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боровцова М. С. Гендер як неповторна репрезентація статі. Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. 2012. Т. 17, Вип. 5. С. 6–12.
2. Гендер. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Гендер> (дата звернення: 04.05.2025).
3. Гендерна ідентичність особистості: зміст, структура, гендерно-рольова диференціація. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.1> (дата звернення: 04.05.2025).
4. Гендерна соціалізація як педагогічна проблема. Педагогічні науки. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1615/1570> (дата звернення: 04.05.2025).
5. Драматургія. Соціологія (Boundless) / Українська LibreTexts. URL: <https://ukrayinska.libretexts.org/...> (дата звернення: 04.05.2025).
6. Жорова В. М. Дослідження та поняття “гендеру”. Вісник студентського наукового товариства. 2018. Вип. 18. С. 171–174.
7. Іванченко С. Багатовимірна модель гендера. Соціальна психологія. 2007. № 4. С. 157–173.
8. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Засади розуміння гендеру та гендерної рівності: лекція. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 20 с.
9. Коваль Г. Ш. Трансформація психологічних характеристик чоловічої маскулінності у кіберпросторі. Габітус. 2024. № 58. С. 150–154.
10. Кононенко О. І. Гендерні особливості емоційно-оцінного ставлення особистості до себе. Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія. 2013. Т. 18, Вип. 22 (2). С. 141–148.
11. Костіна Т. О., Булах І. С. Результати адаптації методики “Gender Bias Quiz” українською мовою.

12. Краснопольська Т. М. Взаємодія інститутів держави та громадянського суспільства в реалізації гендерної політики України : дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02. Київ, 2013. 432 с.
13. Кременчуцька М. К., Коваль Г. Ш., Сисенко І. С. Гендерні особливості маніпулятивної поведінки людини. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2023. Т. 34 (73). 4. С. 13–19.
14. Крещенко В. Ю., Гріньова О. М. Психологічні аспекти формування гендерних стереотипів у сучасної молоді.
15. Лорбер Д. Стать як соціальна категорія. Альманах “Thesis”. 1994. Вип. 6. С. 127–136.
16. Програма “Гендер у соціальному вимірі”. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/2977/1/pr_gen_sots_os.pdf (дата звернення: 04.05.2025).
17. Ткалич М. Г. Гендерна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 248 с.
18. Шкала самооцінки Розенберга (Rosenberg Self-Esteem Scale, RSES). LuriaLab. URL: <https://lurialab.com/ua/tests/rosenberg-self-esteem-scale-rses/> (дата звернення: 04.05.2025).
19. Щотка О. В. Гендерна психологія: навч. посіб. Ніжин: ПП “Лисенко М. М.”, 2019. 358 с.
20. Якименко Л. Ю., Луценко В. О. Дівчатка і хлопчики в колективі: навч.-метод. посіб. Київ: Наш час; Харків: Ранок, 2010. 95 с.
21. Ярошенко А., Семигіна Т. Апробація україномовних версій опитувальників для вивчення гендерних упереджень. Social Work and Education. 2023. Т. 10, № 2. С. 195–210.
22. American Psychological Association. Guidelines for psychological practice with lesbian, gay, and bisexual clients. American Psychologist. 2012. Т. 67, № 1. С. 10–42.

23. Drescher J. Treatment of lesbians, gays, bisexuals, and transgender patients. In: Hales R. E., Yudofsky S. C., Roberts L. W. (eds.). *The American Psychiatric Publishing Textbook of Psychiatry*. 6-е вид. Washington: American Psychiatric Publishing, 2014. С. 1293–1318.
24. Equitable Gender Norms. Advancing Nutrition. URL: <https://www.advancingnutrition.org/resources/caregiver-toolkit/equitable-gender>
25. Garg G., Elshimy G., Marwaha R. Gender dysphoria. StatPearls. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing, 2025.
26. Gender and health. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/gender-and-health>
27. Gender binary. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/gender-binary>
28. Gender concepts and definitions. United Nations WomenWatch. URL: <https://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm>
29. Gender continuum. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/gender-continuum>
30. Gender dysphoria: symptoms and causes. Mayo Clinic. URL: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/gender-dysphoria/symptoms-causes/syc-20475255>
31. Gender identity – definition. European Institute for Gender Equality. URL: https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1059?language_content_entity=en
32. Gender identity. APA Dictionary of Psychology. URL: <https://dictionary.apa.org/gender-identity>
33. Gender in World Perspective. 2nd ed. URL: <https://xyonline.net/sites/xyonline.net/files/2019-08/Connell%2C%20Gender%20in%20World%20Perspective%2C%202nd%20Edition%20%282009%29.pdf>

34. Gender. APA Dictionary of Psychology. URL: <https://dictionary.apa.org/gender>
35. Haig D. The relentless rise of gender importance and decline of sex significance. *Archives of Sexual Behavior*. 2004. T. 33, № 1. C. 87–96.
36. Holmes M. What is gender?: sociological approaches. London: SAGE Publications, 2007. 232 c.
37. Lytton H., Romney D. M. Parents' differential socialization of boys and girls: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*. 1991. Vol. 109, No. 2. P. 267–296.
38. Mani J., Hampson J. G., Hampson J. L. Analysis of some basic sexual concepts: evidence of hermaphroditism in man. *Bulletin of the Johns Hopkins Hospital*. 1955. T. 97, № 4. C. 301–319.
39. Mead M. Sex and temperament in three primitive societies. New York: Morrow, 1963. 311 c.
40. Person E. S., Ovesey L. Psychoanalytic theories of gender identity. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*. 1983. T. 11, № 2. C. 203–226.
41. Priess G. A., Hyde J. S. Gender roles. *Encyclopedia of Adolescence*. 2011. C. 99–108.
42. Reisner S. L., Poteat T., Keatley J., Cabral M., Mothopeng T., Dunham E. et al. Global burden of disease and needs of transgender populations: review. *The Lancet*. 2016. T. 388, № 10042. C. 412–436.
43. Syzonenko A. V. The psychological characteristics of the personality's gender stereotypes. *Problems of Modern Psychology*. 2016. Issue 31. P. 418–427.
44. The Report of the 2015 US Transgender Survey. URL: <http://www.ustranssurvey.org/reports>
45. Trott A. M., Holmes B. Gender: antiquity and its legacy. Oxford: Oxford University Press, 2012. 345 c.
46. Unger R. K. Redefining concepts of sex and gender. *American Psychologist*. 1979. T. 34, № 11. C. 1085–1094.

